

Emlék-repeszek

Részletek egy visszaemlékezésből

Tudom, hogy helyesen: Emlék-repeszek.
De a repesz széttép..., nem tudom egybeírni.

K. I.

„A döntés vállalásának ténye pszichésen
megtart bennünket, erősít, fokozza biztonságunkat.”
Popper Péter

Bevezetés

Hogy miért olyan nehéz még mindig, ezen a napon (1990), majd két évtized távlatából – amikor megpróbáltam az emlékek felszínre hozatalát, de nem ment és abbahagytam – és ma (2013), 25 év után is minderről beszélni, noha a ki nem mondott szavak rámtelepdedtek és malomkövekként nyomták a mellkasomat? Mert az 1977 nyara és 1989. április 19. között eltelt időszakban (amíg el nem hagytam Romániát) szerzett „élmények” a magam számára is hihetetlen módon olyan traumát, elfojtott emóciókat gerjesztettek, hogy valahányszor megpróbáltam felidézni az eseményeket, ugyanaz a lélekállapot fogott el, mint apám haláltusájának éjszakáján, amelyről nem tudtam testi remegés, hidegrázás nélkül beszélni. Ezt hívtam én „lélekdidergésnek”. Az emlékek hidege borzongatott nem egyszer. Ezért eltemettem őket jó mélyre, elfordítottam a fejem, nem látok, nem tudom, nem beszélek. Ám erőszakosak az emlékek, felszínre akartak törni, és annyi év után megtalálták az utat. Enyhült a nyomás, nőtt a kényszer. Megszólok. Más nem tehetek. Az igazság nevében. Az én szubjektív igazságom nevében.

Mindazt, ami Király Károlyval, velünk történt ebben az időszakban, én az emóciók síkján éltem meg. Nem voltam politikus alkat, inkább szenvedő alany, mint annyi sokan abban az időben. Elégedetlenkedtem, méltatlankodtam, sutogva kommentáltam – akárcsak mások – az esztelen határozatokat, gazdasági és politikai döntéseket, de szembeszállni, nyíltan véleményt mondani eszembe se jutott volna. Félttem, mint mindenki, minden közönséges halandó ezekben a vészterhes időkben. A diktatúra életveszélyes „fénykorában” véleményt hangosan senki sem nyilvánított, ha csak nem provokatív céllal. Tudtuk, hogy fekete, de hangosan mindenki azt mondta, fehér. Önvédelemből.

KIRÁLY IBOLYA (1941) nyugalmazott franciatanár. A Genoble-i Stendhal Egyetemen 1993-ban a modern francia irodalom magisztere fokozatot szerzett. 1964-től Marosvásárhely különböző líceumaiban tanított, 1989-től Magyarországon él. Utolsó munkahelye a Lónyay Utcai Református Gimnázium.

Hogy miért lettem, maradtam Király Károly legfőbb bizalmasa, „beavatottja”, segítőtársa ezekben a hihetetlenül nehéz, veszélyes, mindazonáltal felemelő, reményt, értelmet, kilátást hordozó évtizedekben? Mert igaza volt. Egyetérttem gondolataival, véleményével. Félttem, de éreztem, tudtam, hogy meg kell tennie. És ha ő vállalja, neki van bátorsága kiállni mindannyiunk nevében, én hogyan tagadhatnám meg, hogyan vonhatnám ki magamat? A testvérem volt, és igaza volt. A testvére voltam, és igazat adtam neki. Nemcsak én, mások is felnéztek rá, csodálták bátorságát, önzetlenségét. Tettének önzetlen voltát elvitatni tőle senki ma se tudná. Hogy mit kockáztatott? Mindent. Életét, a családja egzisztenciáját; a testvérei, rokonai megélhetését, lelki nyugalmát, fizikai létét; mindazokét, akik mellette maradtak a több évtizedes ellenállás alatt. Az igazság az, hogyha bárki meg is tört az állambiztonsági szervek, azaz a Securitate embertipró módszerei alatt, és közreműködött, nem mindenki meggyőződésből tette, hanem sokan kényszerűségből.

I. rész: 1977–1989

Emlék-repeszek, I.

„Az emlékek, mint egy felrobbant
lövedék repeszei, megsebeznek.”

Király Ibolya

Károly nem engem avatott be elsőnek szándékába. Az elején ott volt mellette Zolcsák Sándor festőművész, Szabó György tanár meg az értelmiségiek közül a karakánok. Később már senkiben se bízhatott. Maradtam én, az öcsém meg néhány bátor ember: Péter Károly, Lokodi Ernő a közvetlen közeléből, meg a nagyok, a szellemi társak: Takács Lajos, Sütő András, Kányádi Sándor, Balogh Edgár, Puskás György professzor, röviden az értelmiségi réteg nem megalkuvó része, akik hangos vagy hallgatólagos támogatói voltak. Megemlíteném a színészek közül a Ferenczy fivéreket, Istvánt és Csongort, Kakuts Ágnes, Czikéli Lászlót, Boér Ferencet... Nem beszélve Kincses Előd ügyvédéről, Tőkés András tanárról, Salati Ferenc mérnökről, elkötelezett orvosokról, értelmiségi emberekről... Hosszú a sor. Semmiképpen sem hagynám ki az egyszerű emberek szervezetlen, megtartó erejét. Illesse itt elsősorban köszönet Kádár Katát és Ferencet, jó szomszédjainkat; Kádár Jenőt, Ferenc fivérét; a Halmágyi családot, az egyetértő és együtt érző ismeretleneket, akik nélkül nem ilyen véget ért volna ellenálló tevékenysége. Nem voltak kevesen. A lista nem teljes. Remélni merem, ahogy az emlékezés folyama előregördül, egyre több név és epizód fog felszínre kerülni.

Nem engem avatott be elsőnek szándékába, de én voltam a legtovább mellett, míg csak féltő aggodása el nem küldött maga mellől. „Legalább te menekülj meg a gyerekeiddel, legalább nektek ne essen bántódásotok. Velem és családommal mi lesz, nem tudható” – mondta 1988-ban, mikor már nagyon vészterhes napokat éltünk. Nem lehetett tudni, mire szánják rá magukat. Meglehet, ők sem

tudták, mit tegyenek az egyre növekvő elégedetlenkedések, a nemzetközi helyzet alakulása függvényében. És Királyt nem tudták elhallgattatni, újabb és újabb leveleket, beadványokat olvastak be a külföldi rádióállomások. 1978-tól kezdődően szorosan együttműködtünk. A felsőbb szervekhez címzett leveleit – az első kivételével, amelyről nem tudtam – nekem diktálta minden ellenkező híresztelés ellenére. A kéziratok ma is a birtokomban vannak. Másoltam, kézírással, és továbbadtam őket, terjesztettem, ahogy tudtam. Szükség volt a nyilvánosságra, ez volt a legbiztosabb védelem. Minél több ember tudott róla, annál nehezebb lett volna eltenni őt láb alól. A hír, hogy nem ő írta a beadványait, Zolcsák köréből indult ki. Kontor Zsuzsa francia szakos kolleganóm, aki bejáratos volt Zolcsákékhoz, kérdezte: „Igaz, hogy Zolcsák írja a leveleit?” Akkor vajon miért nem ő küldte el, ez a legnyilvánvalóbb kérdés, amely az egyszerű ember eszébe jut. De, mint említettem, Károly diktálta, én írtam. Íródeák csak olyan szempontból voltam, hogy leírtam, amit ő megfogalmazott, de semmiképpen sem voltam „háttérben maradó, névtelen szerző”, mert ilyen nem létezett. Zolcsák kétes szerepe nem volt titok. Képzőművész ismerősei mondták, így tett 56-ban is, mindenütt ott sürgölődött, estélyszerű összefüggéseket tartott a lakásán álcázásképpen, provokált, majd „köpött”. Mindent megtett, hogy Szabó Gyurit lejárassa, besúgónak titulálta, megszakította vele a kapcsolatot. Ez afféle önmaga igazolása volt, egyben szekus megbízatás is, gondolom. Ily módon eljárhatna a megbízható barát szerepét.

Nem az én tisztem ítélni, megítélni, hogy ki mit tett, és miért, jóhiszeműen vagy rossz lelkiismerettel. Majd egyszer kitisztul a kép. Én csak azt mondom el, amit tudok. Jegyezgetni kezdtem, talán ösztönös megérzésből, bár nem túl gyakran, egy kétszáz lapos kockásfüzetbe.

„1977 nyarán, valamikor július vagy augusztus táján, Károly megkért, hogy menjek le hozzá egy kis beszélgetésre. A Sibiului (volt Kiss Ernő) utcai lakásában, az udvaron ültünk kis széken vagy padon. Kezembe nyomott egy géppel vagy kézzel írott levelet, már nem emlékszem pontosan. Ez volt az első tiltakozó levele, Ilie Verdeț-nek címezve. Megfagyott bennem a vér. Egyszerre irreálisnak tűnt minden. Ott ülünk egy verőfényes napon, és én egy „istenkáromló” levelet olvasok, nem törnek ránk a szekusok, Helga tesz-vesz, mintha mi sem történt volna, ő pedig mosolyogva várja a hatást.

– Te ezt el fogod küldeni? – tört ki belőlem a döbbenet.

– Már elküldtem – válaszolta.

– De hát, képtelenség... meg fognak ölteni.

A válaszát nem felejttem el soha.”

Elmondtam 1989. december 22-én is, egy rögtönzött nemzetközi sajtókonferencián, Makón. Ott vártuk, hogy átjussunk a határon a segélyszállítmánnyal.

A válasza így hangzott: „Az embernek egy élete van. Egyszer úgyis meg kell halni. Nem mindegy, hogy miért, hogyan halunk meg.”

Sokaknak fellengzősnek tűnhet ma ez a kijelentés, ám én tudom, hogy amit mondott, úgy is gondolta. Ebben volt az ereje. Akár a halállal is szembenézve, vállalva a veszélyt, cselekedni az igazság tudatában: „tudtam, hogy meg tudom csinálni, ha ebben nem bíztam volna, nem kezdtem volna el”. Tántoríthatatlansága megingatta azokat, akik ellene törhettek volna. Egymás után küldte a tiltakozó, egyre keményebb hangú leveleket. Elhamarkodottan, esztelen fölényesen nem cselekedett soha. Sokszor csitította a forrófejűeket. Elfogadta a karánsebesi számúzetést, de nem hátrált meg, külföldi újságírókat fogadott titokban. Ceaușescu őrjöngött, a szekus főnökök cserélődtek.

A követések, lehallgatások, megfigyelések, házkutatások megsokszorozódtak. Nem értették honnan meríti erejét, miért nem törik meg, ki áll, mi áll mögötte. Próbálták ígéretésekkel rávenni, hogy vonja vissza leveleit. Nem ment. Ezután került sor a merényletkísérletre. De addig még történtek idegölő események.

(Ion Mihai Pacepa: *Vörös horizontok*. „1977. október 4-én Királyt fogadta Verdet, valamint a Politikai Végrehajtó Bizottság tagja, Petre Lupu, Teodor Coman (belügy) miniszter és Ion Vințe, egy magyar származású öreg párttag, aki a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnökhelyettese volt (valójában Vincze Jánosról van szó. K. I.). E találkozó során – melyet magnetofonszalagra rögzítettek – Királyt rávették, hogy adja át Verdet-nek a készülő memorandumtervezetét a romániai magyarság helyzetéről. – A párt lépéseket tesz az elkövetett hibák orvoslására – ígérte Verdet, hogy lecsendesítse Királyt, de szavait persze maga sem vette komolyan.”)

Helgával beszéltek is, erre mind rá fogunk menni. De legalább egy cellába tennének, hogy ne unatkozzunk – mondtuk fanyar humorral –, és kacagtunk féltünkben, hangosan, valami abszurd eufórikus hangulatban. Valamiféle megmagyarázhatatlan, morbid eufória végig hozzánk tapadt. Volt, amikor csak pusztá halálfélelem, eufória nélkül.

1978. január 25-én együtt néztük, én meg a fivérem, a szokásos, év végi Ceaușescu-kiértékelőt a televízióban. Másnap reggel, a fogászaton mondta Dragomán Pál fogorvos suttogva: „Beolvasták.” – Mit? Hol? – kérdeztem értetlenül. „A Szabad Európa Rádió beolvasta bátyád levelét, az este.” És csillogott a szeme. Jól időzítették, meg kell adni: Ceaușescu születésének napjára. A televízióban mondott beszédében dadogva ejtette ki a „ma-maghiarii” szót. Izgatottságában máskor is dadogott, ezt észleltük.

Az ezután következő napokban a város utcáit ellepték a más megyék rendszámait viselő kocsik. Lépten-nyomon Buzău, Vaslui, Bukarest, Ilfov, Vâlcea, Brașov, Harghita, Prahova jelzésű autókba ütköztünk. Az MS (Mureș) rendszámot viselő kocsik mintha eltűntek volna. Már nemcsak őt, engem is szoros megfigyelés alatt tartottak. 1977 szeptemberétől, magyarázat nélkül, a Papiu Ilarian – főleg román tannyelvű – líceumból áthelyeztek a város szélén található 3. számú Ipari Líceumba (Auschwitz volt a közszájon forgó neve), ahol esti osztályokat is kaptam.

(Az első, személyemet érintő feljegyzés 1977. november 11-étől datálódik. Vagyis miután elküldte legelső tiltakozó levelét Ilie Verdeț miniszterelnöknek (1977. június 2-án), listát készítenek családunkról: szüleim (elhunyt édesapám) és testvéreik személyi adatairól, gyerekeikről, rólunk, testvérekről és házastársainkról, gyerekeinkről, távolabbi rokonokról. A mit sem tudó mezőségi rokonokat, szüleim fivéreit és azok gyerekeit nyaggatták ezek után a helyi milicista kényurak.)

A munkából hazatartván, 1977 őszén, Béres Éva, Bende Marika kolleganőim figyelmeztettek: mikor felszálltunk a buszra, az iskolával szemben található Prodcplex parkolójából elindult a szekus kocsis, amely hazáig kísért. Hogy ne fogjunk gyanút, az is megtörtént, hogy útközben a kíséretet átvette egy másik autó. Ez, ahogy ezt később megfigyeltük, bevett szokás volt a belbiztonságiaknál. A szomszédok is figyelmeztettek, hogy őrzik a „blokkunkat”, éjjel-nappal ott vesztegelt a parkolóban egy ismeretlen autó, benne egy vagy két újságot olvasó egyénnel, akikben egyesek a Borsos Tamás utcában székelő Securitatéból ismert személyeket véltek felismerni. Ha ismerőssel, barátal nem szekus füleknek való dolgokról beszéltünk, kispárnát tettünk a telefonra. Ma már nem tudom, mennyit segített ez a naiv védekezési módszer a fejlett technikai lehallgatóeszközökkel szemben. Lehallgatót elhelyeztek a Bucinului utcai lakásunkban is. Kádár Kata, az alattunk lakó szomszéd, 1978 márciusában, mikor sízni voltunk, gyanús léptekeket, mozgást hallott. Valószínű ekkor helyezték el a készüléket nálunk.

(A tény, hogy „T. O.” (technikai operatív) eszközt, azaz lehallgatókészüléket helyeztek el lakásunkban, bizonyossá vált szekus aktacsomagom kézhezvétele után. A nap 24 órájában lehallgattak és lejegyeztek minden szót, amely a lakásban elhangzott. A lehallgatási ponton („post 5/3”) kihagyás nélkül hallgatózott egy ügyeletes fül. Találtam egy dokumentum-kiegészítést (1983. 11. 23), mely arról rendelkezik, hogy – miután elköltöztem a férjemtől – „el kell távolítani a célszemély lakásából a „technikai eszközöket”!)

Emlékezetvillanás szekus vakuval

Minden rosszban van valami jó. Az akkori szervek tényszerűen rögzítettek eseményeket lehallgatókészülékkel, fényképekkel, a besúgók jól-rosszul megírt jelentéseivel. Mi, a megfigyelték, az emocionális emlékezet szűrőjén keresztül jegyeztünk meg eseményeket, tényeket. Annyi év távlatából a konkrét adatok, nevek, történések kihullottak ezen a szűrőn. A hozzám került titkos dossziék most stimulensként szolgálnak az emlékezet zsilipjeinek megnyitásához.

Íme, egy példa:

1978 márciusában – a lehallgatási anyagom szerint, pontosan március 11. és 19. között – tényleg sízni mentünk a Madarasi Hargitára, férjem, kislányaim, Zsuzsi (10 éves), Kicsi (9 éves), sógornőm, Halmágyi Erzsike és más marosvá-

sárhelyi ismerősök társaságában. Ez bevett szokás volt. Vásárhelyiek, udvarhelyiek, csíkszeredaiak, ahogy enyhült az idő, irány a Hargita. Jó szízesi lehetőségek voltak ott mindig kicsiknek, nagyoknak. Kikértem a gyerekeim a 3. számú Általános Iskolából, jómagam táppénzre mentem. Készülődés, szervezkedés, megbeszélések.

Tudni kell, hogy ekkor már testvéremet, Király Károlyt száműzték Karánsebesre a kisebbségek sorsát taglaló beadványai miatt. Tele voltunk félelemmel, aggodalommal, információkhoz nehezen jutottunk, nem tudtuk, mi van velük, pár hónapos kislányukkal; nem tudtuk, mi lesz velünk, hova fajulnak a dolgok. Paradoxális módon több információhoz jutottunk a Szabad Európa Rádión keresztül, mint a nagyon is korlátozott személyes kapcsolataink által. Telefonbeszélgetéseinket lehallgatták, lépten-nyomon követtek, figyeltek nemcsak minket, hanem azt is, aki egyszerűen szóba merészelt állni velünk.

Visszatérve a szízésre: aznap reggel, mikor indultunk, pakoláztunk egy ismerős kocsiába, hozzánk lépett egy a háztömb előtti parkolóban tébláboló egyén, mondván románul:

Unde, unde la Bucin? (Hova, hova, a Bucsin-tetőre?)

Nu, la Harghita-Mădăraș. (Nem, a Madarasi-Hargitára) – válaszolt készségesen a férjem.

Na, ezzel mindent elárultál nekik – szoltunk rá.

Egyébként ez csak rutinkérdés volt, tudták azt jól a lehallgatásokból, hogy hova indulunk. Meg is előztek, hamarabb feljutott egy csapat előkészíteni a terepet, mint mi. Udvarhely után, Kápolnásnál vezetett az út a Madarasi-Hargitára. Mikor mi az Ivó patak forrásánál hagyván az autót, sílécekkel, hátizsákokkal megrakodva bandukoltunk felfelé a nehéz terepen (akkor még nem volt kiépített autóút a menedékházig), ők lefelé tartottak, és a kocsiból derékig kihajolva egyikük szemérmetlenül lefényképezett. Ez volt sztárságom első mozzanata. Lett ebből több is. Szóval, mire felértünk, Géza, a menedékház gondnoka már mindenről ki volt oktatva. Kifulladásra, fáradtan, éhesen sokat kellett várnunk, míg Géza, az utasítások függvényében, egy több ágyas szobát jelölt ki. Voltunk vagy 8-an, 10-en. (A névsort megtaláltam a dossziém egyik dokumentumában, kiegészítve azzal, hogy kivel váltottam szót. Nem lényeges.)

Idézek naplóbejegyzéseimből:

„Miután jó sokára szobát kaptunk, a gondnok később bejött hozzánk, a szobába, és elmondta, hogy a felettünk levő szobába helyezte el Sălăgean elvtársat, a Vásárhelyről jövő szekust. Este, sötétedés után szolt be a velünk egy szobába elszállásolt, vaskos székelő fiúknak, hogy mennének segíteni, a nagy hóban elakadt egy dzsip. A később visszatérő legények elújságolták, a kocsi nem tudott feljutni az emelkedőn, ki kellett rámolni, tele volt lehallgató műszerekkel. „Na, itt van a szeku, elakadtak a nagy hóban, minket hívtak, hogy megtoljuk a dzsippet. Segítettünk felhurcolkodni nekik a felettünk levő szobába. Tele vannak különböző készülékekkel.”

Egy szekus beszámoló szerint az egyikük neve, aki minket figyelmeztetett, Csizmadia Zsolt, az udvarhelyi cérnagyárban dolgozott. Tartótisztként ott volt „Sanyi”, az udvarhelyi meg egy csíkszeredai ügynök.

Hát, ez a bizonyos „alkalmi munkatárs”, akinek a jelentése előkerült (Kiss Peter, fedő neve „Crinul”) nagyon kívül lehetett az eseményeken. Azt hitte, hogy a sógornóm a lánytestvérem.

Minden apparátus ellenére mielőtt a „váltás” felért volna a menedékházhoz, sikerült néhány szót váltanom Szabó Gyurival, aki éppen lemenni készült a sízésből. Behívott egy szobába, hogy ne legyünk szem előtt, és elmondta, őt sokat nyaggatja az apparátus, egy időre nem akar szem előtt lenni. Ezért nem látogatta meg Károlyt ígérete ellenére. Én tudomására hoztam, hogy Károlyék megvannak, nem érte atrocitás, ha igaz, de nagy a felhajtás minden vonalon. Tartózkodni fogunk a kapcsolattartástól a továbbiakban, Szabó Gyuri meg én. [...]

Egy másik epizód: Visszatérve Vásárhelyre, a második kislányom tanítónénije szól, hogy az iskola igazgatója, Soó Dénes, szeretne beszélni velem. Bementem az irodájába, súgva közölte, járt nála egy szekus, aki megfedte, hogy miért hiányozhattak, mehetek el szízni iskolai év közben ezek a „hazaáruló” gyerekek. Az én hazaáruló gyerekeimet akkor is követték, amikor a szemetet a kukába öntötték. Utána ott kutakodtak, nem hagytak-e valami üzenetet valakinek. Túlbecsülték konspirációs képességeinket.

(A megfigyelési dossziéból előkerült szekus jelentés szerint Zakariás fül-orr-gégész szakorvostól kaptam a beteglapot Dragomán Pál fogorvos révén. Gondolom, Zakariás doktornak is meggyűlt a baja a belbiztonságiakkal ezek után! Mindenről tudtak, hiszen a lakásomban elhangzott minden szót rögzítettek. Érthető, hogy Dragomán Pálnak is lelohadt kezdeti délibábos lelkesedése. Hónapokkal később, egyik véletlen találkozásunkkor a Hosszú utcában a fülembe súgta: „Ne álljunk le beszélgetni, hogy tudjam azt mondani nekik, nem találkoztunk” – s már inalt is el a közelemből. – Megértem, Pali! Ez így tisztességes gesztus volt. Nincs harag. Egy ideig konspiráltunk a 78-as évek elején, segítettél, ahogy tudtál. Károly leveleit másoltad és terjesztetted. Aztán rád ijesztettek. Volt mitől félni. Biztos én sem lettem volna bátrabb adott esetben. Megvoltak a módszereik!)

Ezzel a jelentéssel kapcsolatban ennyi tört felszínre. Az eltelt évtizedek alatt akárhányszor próbáltam elővenni akkori szűkszávú naplójegyzeteimet, mindig ugyanaz a prousti érzelmi remegés fogott el, mint annak idején, mikor napon-ta ki voltunk téve vegzálásoknak; mi több, egyszerű fizikai létünk is veszélyben volt. De erről a vádaskodók, sárdobálók nem beszélnek. Ők sunyítottak, hallgattak, párttagokként, gyáva besúgóként tengették életük. Ők nem tehettek semmit. Király Károly igen. Igen, félve és másokat félve megtette. Mert az igazi bátorság az, ha félsz is, megteszed, amit a lelkiismereted diktál. Nem a saját, hanem a nemzedet érdekében. Senkit a mostani „okosok” közül nem érdekel, min mentünk keresztül, nemcsak ő, hanem a család minden tagja. Az is igaz, hogy mi ezzel nem kérkedtünk, kegyeket nem kerestünk se akkor, se a válto-

zásokat követő időkben. Ők viszont igényt tartanak arra, hogy elmarasztaljanak és földbe döngöljenek. Tisztelet a nem kevés kivételnek, az értő, megértő, objektív hozzáállásoknak. Köszönet is érte egyben.

Az igazság másik oldala az, hogy ami mindenért kárpótolta őt, minket: az egyszerű, hétköznapi vagy akár a tanult értelmiségi réteg együttérzése, mellénk állása, biztatása, óvó és megóvó szeretete. Félve, suttogva, körülnézve, a figyelő embereket lesve érdeklődtek, mi van Károllyal, velünk, hogy bírjuk, meddig, a puliszka nem robban, de egyszer csak vége lesz, vajon megérjük-e, muszáj ellenállni, az emberi méltóság, magyarságunk méltóságáról van szó. Egyenesebb lett a tartás, bátrabb a tekintet! Van egy ember, aki mindnyájunk nevében szólt. Ez az idegölő állapot 1972-től, a magas funkcióról való lemondásától, de főleg 1978-tól, tiltakozó leveleinek nyilvánosságra kerülésétől 1989-ig, a forradalomig tartott. (No meg utána...)

Most sajnálom csak igazán, hogy később alábbhagyott a lelkesedés, és hosszú hónapok teltek el anélkül, hogy bármit is lejegyeztem volna. Talán évek is maradtak fehér foltként azokból a zűrzavaros időkből. Nemcsak a félsz gátolta az események feljegyzését, hanem a fásultság is. Mi akkor annyira az események sűrűjében voltunk, hogy igyekeztünk, önvédelemből, nem terhelni az idegrendszerünket.

(A naplóm olvasata után jó fél évvel hozzájutottam a „KATI” fedőnév alatt nyilvántartott művelleti dossziémhoz. Ennek alapján külön részben dolgozom majd fel az 1978–79-es évek veszélyekkel, konspirációval, félelmekkel színesített, zsúfolt anyagát a „Fül-szövegek és szem-leírások célkeresztjében” című repeszben. A lélegzetvételünket is dokumentálták besúgóink, lehallgatási szakemberek, szemfüles ügynökök.

Nagy Alexandru „fül” például helyesen írta szép, kalligrafikus betűkkel a magyar neveket. Eleinte több magas rangú, magyar tisztet alkalmaztak, mint Gábos, Makkai, Buzogány, Ágoston alezredesi vagy akár ezredesi beosztásban. Ám a magyarok helyét fokozatosan megbízhatóbb románok foglalták el: Bătagă Tiberiu, Florea Gheorghe, Frunză Victor, Mărieș Gheorghe, Merdan Ioan magas rangú tiszték; Hristea Gheorghe tábornok.)

Emlék-repeszek, 2.

1978. január 20.

Emlékszem a lázas délutánra, Takács Lajosnak fogalmazta a levelet, én az író-deák szerepét töltöttem be. A rádiót bekapcsolta a telefon mellett (mindenki ezt tartotta a legfőbb lehallgatási eszköznek), és diktált. Késő este vitt haza kocsival, nehogy bántódásom essen. Másnap délelőtt a lakásán, a fürdőszobában olvastam kazettára a levelet abszurd konspirációs helyzetben. Ha jól emlékszem arról volt szó, hogy Zolcsák Sándor vagy Szabó György juttatja el Magyarországra.

(Mint utóbb világhosszá vált számomra, Szabó Gyurin keresztül, de a Securitate tudtával, Karikás Péter, a bukaresti magyar nagykövetség kulturális attaséja juttatta el Illyés Gyulához! Ekkor Szabó Gyuri már kollaborált. A levél írásos változatát a Czíkéli László-Kakuts Ágnes színészpár vitte el Takács Lajosnak Kolozsvárra.)

Egyébként Zolcsák Sándor ellentmondásos szerepéről én sem tudok többet mondani, mint amit Károly a könyvében taglal.

A Takács Lajosnak írott levél (Király Károly Levele Takács Lajos professzornak Kolozsvárra. *Nyílt kártyákkal*, 1. kötet. Budapest, 1995, Nap Kiadó) fontosabb gondolatait nem érdektelen felidézni. Károly ezt a levelet azért írta, mert Takács professzor véleményezés céljából elküldte neki saját beadványát. Kettejük ismeretsége és az erdélyi nemzetiségek melletti elkötelezettségük még a 70-es évek elejéről datálódik, mindketten magas párt- és állami tisztségeket töltöttek be. Egy alkalmi véleménycsere során osztotta meg Takács Lajos Károllyal a kolozsvári román és magyar egyetem egyesítése körüli kulisszatitkokat.

Takács Lajosnak a kolozsvári magyar egyetem rektoraként sajnálatos módon szerepe volt a Bolyai János Tudomány Egyetemnek a Victor Babeş román egyetembe való beolvasztásában. A megegyezés Takács Lajos, a Bolyai Egyetem akkori rektora és Ion Daicoviciu professzor, a Babeş Egyetem rektora, valamint Gheorghiu-Dej és Leonte Răutu közt folyt. Egyetértését ezzel a ténynyel később nagyon megbánta. Beadványt készült írni az RKP Országos Konferenciájához.

(Ígéretésekkel, hamis állításokkal abban az időben is, akárcsak most, napjainkban, amikor a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar karának végleges megszüntetése a cél, hasznot húztak/húznak a magyar értelmiségiek jóhiszeműségéből. És az erdélyi magyar, főleg RMDSZ-es politikusok érdekpolitizálásából!)

Csak egy pár gondolatot emelnék ki a felvetett problémák közül:

Károly hiányolja Takács Lajos leveléből, hogy figyelmen kívül hagyja a németek és zsidók létszámának a megcsappanását. Ok a következetes jogfosztás, a *türelmetlen, asszimilációs, román nemzetiségi politika*.

A magyar diákok továbbtanulási esélyeinek csökkenése a két egyetem egyesítése óta, ennek tényekkel, adatokkal való alátámasztása.

Az anyanyelv ismeretének szükségessége a jövő generációjának identitástudata kialakítása, megerősítése szempontjából.

Talán nem érdektelen idéznem egy-két gondolatot a *Nyílt kártyákkal* első kötetéből: „Nem szerveztem fegyveres ellenállást a hatalom ellen. Az én küzdelmem politikai, jogi és erkölcsi volt. Sokan vallották nézeteimet azok közül is, akik körülöttem ügyeskedtek és információs szerepük volt. A legjobb fegyver volt nyílt kártyákkal játszani, érvekkel politizálni” (kiemelés K. I.).

Károly mindig azzal működött együtt, aki adódott: „ez a csapat, ezzel kell játszani”. Mikor aggodalmamat fejeztem ki a megnövekedett számú régi és új barát, ismerős felbukkanásán, akik körülötte, de körülöttem is sürgölődtek:

vajon hányan figyelnek, jelentik minden szavunkat, megmozdulásunkat, hidegvérrel válaszolt: „Na és? Azért csinálom, hogy a tudomásukra hozzam. Nincs titkolni valóm. Így vagy úgy tudni fognak mindenről, amit teszek.”

Lehetetlen és egyben örületbe kergető lett volna végig ezzel törődni. Hát hagytam én is. Voltak sejtéseim, de bizonyíték hiányában ment minden, mint ha semmi vesz se volna. Úgy tettem, mintha nem sejteneék semmit.

Ezekben a lázas, mozgalmas, de mindenképpen vészterhes, egyben bizonytalansággal telített napokban senki sem tudhatta, hogyan tovább. A külföldi rádióadók tudósításai, a közvélemény valamiféle biztonságot nyújtottak ideig-óráig. Bizonytalanság jellemezte Ceaușescu és köre reakcióját, bizonytalanok voltunk mi is, sejtetni sem lehetett, mire szánják el magukat. Egy biztos, nem tudhatták, mi következik, ezért bizonyos kapkodás is jellemezte reakcióikat. Ceaușescunak számított, mit mond a Nyugat, imázsát illetően és egyben anyagi megfontolásból is. A legnagyobb gazdasági kedvezmény... A húzd meg, ereszd meg politikája érvényesült.

Károly ereje egyrészt abban volt, hogy nem állt meg egyetlen levél elküldésénél. A Verdeț-nek címzett levél (1977. június 2.) után sorra írta beadványait, melyek minden esetben tiltakozást és helyzetjelentést is tartalmaztak. Levelet intézett Fazekas Jánoshoz (1977. július), Vincze Jánoshoz (1977. augusztus 10.), Takács Lajoshoz (1978. január 20.), Bușui Nicolae-hoz (1978. április 24.), Virgil Trofinhoz (1978. október 4.), Ilie Verdeț-nek címzett második levele (1980. február 10.), Ion Gheorghe Maurerhez (1982. szeptember 27.), Ioan Ungurhoz (1984. október 18.), sőt Ceaușescuhoz is (1987. augusztus 16.). Amint utóbb egy szekus dokumentum emlékeztetett, levelet intézett 1977. július 31-én Nagy Ferdinándhoz, Kovászna megye első titkárához is, aki őt követte a funkciójában.)

(Ezek a levelek megtalálhatók a *Nyílt kártyákkal* első kötetében, kb. a 247. oldaltól a 286. oldalig. Itt található a Ceaușescuhoz címzett levél, amelyre választ soha nem kapott, és fogadni se volt hajlandó Károlyt. Az a tény, hogy beadványairól a belső közvéleménynek és a világ közvéleményének tudomása lehetett, nagyban szolgálta fizikai védelmét. Védelme hátterében ott állt az Illyés Gyula, Csoóri Sándor és értelmiségi körük által alkotott megtartó támfal. Másrészt az biztosíthatott védelmet számára, hogy nem dőlt be az ígéretéseknek. Önmagát nem cáfolva, végig kitartott álláspontja mellett.)

1978. február 11.

Elfogadta – a legfelsőbb pártvezetőséggel, a Központi Bizottság fegyelmi bizottságával (Ilie Verdeț, Teodor Coman, Vincze János, Petre Lupu, Kopándi Sándor) történő, hosszas és idegölő szembesítések után –, hogy ezen a napon ideiglenesen elköltözzék Vásárhelyről Karánsebesre.

A véget nem érő konfrontációk alkalmával megtagadta, hogy önmagát cáfolja meg a sajtóban. Ragaszkodik és kitart mindazon észrevétele, gondolata mellett, amelyet leveleiben megfogalmazott: „Meg kell oldani a kisebb-

ségek helyzetét, figyelembe kell venni a felvetett problémákat. Biztosítani kell az alkotmányos jogokat” – fejtette ki álláspontját a legfelsőbb pártvezetőségnek.

Arra a kérdésre, hogy mi a véleménye arról, hogy a nyugati reakciós sajtó, a Szabad Európa Rádió közzétette az Ilie Verdet-hez és Vincze Jánoshoz írott leveleit, frappánsan válaszolt: „Hidegen hagy.”

Ezután nyíltan megfenyegették: „gondoljon pár hónapos kislányára, akit fel kell nevelnie...” És még nyíltabban: „nem garantálják személyi biztonságát Marosvásárhelyen”.

(Ion Mihai Pacepa: *Vörös horizontok*, IX. fejezet: „Ceaușescu parancsot adott, hogy Királyt azonnal helyezték át az ország másik végébe, a jugoszláv határ mellé, a magyarjaitól messzire. *Hogy a nap huszonnégy órájában tartsák megfigyelés alatt »nyíltan és brutálisan«.* Félelmek közepette és állandó nyomás alatt, hogy egyszer s mindenkorra megértse: nem packázhat a proletáriátus diktatúrájával – és *verjétek agyon, ha szökni próbál*, vagy ha újabb levelet küldene ki! – Végezetül Ceaușescu megparancsolta, hogy találjanak valamilyen nem politikai okot Király le tartoztatására. – S ha már a cellában lesz, az első naptól fogva *adjatok neki »Radut«* – utasította belügyminiszterét. Radu volt a kódolt neve egy halált okozó szernek, mellyel a rendszer bírálóit – miután börtönbe kerültek – örökre elnémították.”

Pacepát idézi Sütő András is (*Szemet szóért*, DIA, 1993): „Ceaușescu reménye szerint, [...] 2000-ig, volt ideje kívánni, hogy Király Károly például radioaktív sugárzás okozta májrákban haljon meg politikai botrányok nélkül.”

Miután Károly tudomására jutott a salopétába öltöztetett, dorongokkal és ólommal bélelt, speciális bőrkesztyűkkel felszerelt, provokatív bevetésre szánt, úgynevezett „munkásgárda” létezése, elfogadta a kényszerlakhelyet azzal a kikötéssel, hogy csak Karánsebesre hajlandó elmenni. Minden áron meg kellett akadályozni a vérontást. Sok száz ártatlan ember halálának ódiumát nem válalhatta magára.

1978. február 11-én, kisgyermeket, feleséget, anyóست és a legszükségesebb dolgokat bepakolva két személykocsiba, elindultak. Délelőtt 9 órakor összegyűlünk lakásán, hogy elbúcsúzzunk tőlük.

Mi, öten, testvérek: Attila, jómagam, Zsóka, Árpád, édesanyánk és Károly. Csak István öcsénket nem engedték el munkahelyéről, Csíkszeredából.

Naplójegyzeteim szerint:

A városban ostromállapot volt. A lakása körüli utcákat, főleg a Cuza Vodă, Matei Corvin, Horea és Iskola utcát, a nagypiac környékét, ellepték az adóvevőkkel felszerelt rendőrök, civil ruhás szekusok. Korlátozták az autós forgalmat, a gyanútlanul arra közlekedő autósokat igazoltatták. A közelben levő tűzoltólaktanyában bevetésre készen várakozott a katonaság. Mikrobuszok, igazoltatások, figyelő, ólálkodó rendőrautók.

Feltehető a kérdés, ennyire féltek volna a hivatalos szervek? Igen. Tartottak attól, hogy esetleg mégsem helyezi át székhelyét Karánsebesre. Tartottak a szimpátiatüntetésektől, felkészültek arra, hogy csírájában elfojtsanak minden megmozdulást, meg akarták félemlíteni az embereket. Ez sikerült is. Az utcák teljesen kihaltak voltak, mintha meghalt volna a város. Az emberek behúzódtak, semmi életjel. És igazuk volt! Bármiféle beavatkozás öngyilkosság lett volna. „Nem vállalhatom, hogy ártatlan emberek vére hulljon” – válaszolta arra az aggodalmunkra, hogy talán nem kellene elmennie, ott nagyobb veszély fenyegetheti.

Kislányommal, Kicsivel tartottunk hozzá gyalog, mikor a Horea utca közelében található, gyalogosok számára fenntartott közből (Baladei) olyan sebességgel hajtott ki egy megbújó, ólálkodó, szekus kocsi, hogy hátrahőköltünk. Majdnem elgázolt. Februári, hűvös, de napfényes nap volt. Figyelő szemek követtek, míg hozzájuk értünk. Ott volt már nála Zolcsák Sándor, Porzsolt Borbála, Szabó György és mi, a család. Búcsúzkodás, fényképek készítése, aztán már csak mi, a család. Csak a legszemélyesebb dolgait vitte el. Délben indultak. Berakodás... A lakást bezárta. Teljesen fölösleges volt. A szekusokon kívül úgyse ment volna be senki. De ők igen! A szomszédok észlelték. A tervük itt sem jött be, nem volt hajlandó teljesen kiköltözni, bútorait magával vinni. És milyen igaza volt! Különben soha nem tudott volna visszatérni. Igyekezett mindig egy lépéssel a politikai rendőrség szándéka előtt járni.

Elmentek. Üres, sivár volt a város és a lelkünk. 1978. február 11-e volt. 1971-ben ezen a napon halt meg apánk. Zsókával kimentünk a temetőbe, virágot vit-

tünk, és elátkoztuk február 11-ét. A kezem úgy remegett, hogy a zsebembe rejtettem, egész valómat rázta a hideg, pedig verőfényes nap volt. Magamban, mint végtelen litániát, ismételtem: „Apám, imádkozz értünk, apám, vigyázz reánk! Nagy bajban vagyunk.”

(Ha nem egyezik a Károly által a könyvében jelzett dátum, február 8. és az általam megjelölt február 11., ez azért van, mert ő az emlékezetére hagyatkozott, én meg, grafomániámnak köszönhetően, mindent vagy majd mindent lejegyeztem a naplómba. Ezért biztosra állítom, hogy február 11. volt.)

Először Helga édesanyjánál laktak, majd kaptak egy kétszobás kis tömblakást a Balta Sărată lakónegyedben, nem messze a Faipari Kombináttól, ahová igazgatónak nevezték ki. Később egy négyszobás magánlakást újítottak fel számára, hogy maradásra bírják. Ám ő nem költözött be a magánlakásba, 1978 júliusában, szabadsága letöltése után, ismételten bejelentette lemondását igazgatói posztjáról, és önhatalmúan visszatért Marosvásárhelyre.

Távozása után a Securitate (állambiztonsági szervezet, titkos rendőrség tulajdonképpen, de szeku néven működött a köztudatban) berendezte főhadiszállását a Grand Hotelben. A házkutatások hozzávetőleg a következő szcenárium szerint játszódtak le: két-három civil megjelent az általuk gyanúsaknak vélt személyeknél. „Am venit la DVS în vizită, nu avem autorizație de percheziție, dar dacă vreți, putem să aducem” (Látogatóba jöttünk, nincs házkutatási engedélyünk, de ha gondolják, hozhatunk). Körülnéztek, keresték a gyanús könyveket, irományokat, régi történelmi, Magyarországgal kapcsolatos képeket, dokumentumokat, Károly levelének másolatait. Keresztkérdéseket tettek fel, megfenyegették a megrémült, begyulladt emberek. Egyeseket később behívtak a Securitatéra, a Borsos Tamás utcába, kihallgatták, jegyzőkönyvet vettek fel. Sokan féltek. A veréseknek, fizikai kínzásoknak híre ment. A lelki tortúrát tökélyre vitték: állás, útlevel, a gyermek jövője, felvételi vizsga sikeressége, minden tőlük függött. Elég volt egy elejtett szó, kicsikart beleegyezés a kollaborálásra, örökre a kezükben tarthatták a megfélemlített embert. Mindenki félt, suttogva, kémlelődvé beszélt, ki figyel, ki áll a közelben. Az a szolás járta: „Ha három ember beszélget, akkor abból legalább egy besúgó.”

Ahogy ma utánagondolok, pár kilométeres körzetemben legalább egy szekus és két besúgó lihegett. Az ő „intim körzetében” lehetett ennek a duplája, akár háromszorosa is. Vele szemben az ún. „filajt” folytatták, vagyis a megfigyelést, lehallgatást, követést a nap 24 órájában.

(Nem gondoltam volna, de – mint dossziémból kiderült – a szoros „filajt” velem szemben is alkalmazták 1978-tól kezdődően: „Felült a 12-es buszra, leszállt az ARTA mozi előtti megállóban, gyalog elsétált a..., jegyezte fel a követő, figyelő szem. Nagy meglepetésemre egy későbbi szekus dossziéból előkerült iraton ez

állt: „Raport de investigație” vagyis „Nyomozati jelentés”. Szabályos nyomozati akciót folytattak le nemcsak Károly ellen, hanem ellenem is!)

Minden megfélemlítés ellenére a szimpátia, az érdeklődés, a ragaszkodás, féltés, hála megannyi jelével találkoztunk napról napra. Éreztük a többség szolidaritását. De mindnyájan tehetetlenek voltunk az apparátussal szemben. Amikor a Szabad Európa Rádió nyilvánosságra hozta Dessa Trewisan, a BBC tudósítójának titokban vele készített riportját, megbolydult a város. Ezen a találkozón jelen volt még Michael Dobbs, a *The Guardian* belgrádi tudósítója meg két más külföldi illetőségű személy. A hír mint egy bomba robbant: „Ez igen, ez bátor ember, csak vigyázzon, nehogy úgy járjon, mint Vasile Dobre, a Zsil völgyi bányászok vezetője. Felfelé buktatták, craiovai első titkárt csináltak belőle, és rá egy hónapra halálát lelte, elütötte egy autó.”

Illyés Gyula: *Naplójegyzetek*. „1978. február 11. [...] A New York Timesban Király levelének teljes szövege. Április 13. Délután, azaz pontosan 4-től 10-ig aztán „közszolgálat”. Előbb Manuel Lucbert, a *Le Monde* bécsi tudósítója. Értelmes, franciásan (humort ismerően) nyílt fej. Folyékonyan értjük egymást... Aztán, utána Dobbs, az angol újságíró, aki Belgrádból kiindulva elhatolt Karánsebesig, Király Károly házába. Ő a BBC-nek, aztán a *Washington Post*nak, a *Guardian*nak készít – egyelőre ugyancsak rengeteg – jegyzetet. Csoóri van még jelen és Sára Sándor (egy meleg kézfogás – csakhogy Kossuth-díjat kapott.)”

Tettének erkölcsi hatása, az emberek, a magyarság tudatában végbement változások. Mindnyájan éreztünk: jogaink vannak, és lábbal tiporják azokat; történelmünk van, amit álnokul meghazudtolnak; nyelvünk van, amit elfeledtetnének. Nincs az az apparátus, mely ezt az affektív hozzáállást meg tudta volna változtatni! (Néha, sajnos, igen. Így helyesebb.)

A találkozón Helga tolmácskodott, aki később elmesélte nekem, hogy félszében nem mindent fordított le abból a kemény bírálataból, amit Károly mondott, de ez nem került el Dessa Trewisan figyelmét. Profi újságíróként inszisztált, visszatért, újra rákérdezett. A háromórás interjú megjelent az *International Herald Tribune*, a *The Guardian*, a *The Washington Post*, a *The Times* és a *Svenska Dagbladet*-ben. A világsajtó aznapi főhíre volt.

Pacepa könyvének idevonatkozó részében így ír: „Nem kétséges, hogy Királyt csak azért nem tették el láb alól, mert megvédte őt a Nyugaton e pillanatban felröppent hírneve, és világos lett, hogy nem lehet őt teljesen elszigetelni a világtól.”

Nem érdektelen elolvasni az ide vonatkozó írásokat, Kodolányi Gyula: „El-némult telefonok – Csoóri Sándor 80. születésnapjára” (*Gyűjtőpont*, 2010/5. szám). Ezekből világossá válik Illyés Gyula és Csoóri Sándor szerepe. Illyés Gyula, elolvashván Sütő András ajánló sorait, bizalmat érzett iránta: „Király Károly nem hihetetlenül mondott a nyáron, hogy milyen utak bejáratával érkezett mai merész mondandóihoz, azok nyílt hangoztatásához.”

Arról a „szívósan elterjedt és a forradalom után újból lábra kapott rágalomról” – amit a forradalom kitörése után maga Zolcsák Sándor és Szabó György

is bevetett a köztudatba – Sütő András *Naplójegyzetek* (Debrecen, 1993, Csokonai kiadó) című könyvében így ír: „Ez úgy szólt, hogy leveleit, nyilatkozatait nem maga írta, hanem valaki más, aki nem meri fölfedni magát. Ilyen értelemben került szóba az én nevem és – horribile dictu – Illyés Gyuláé is. Mondanom sem kell, hogy a rémhírt főleg belügyi körök és magyar besúgók terjesztették [...] A rágalom, miszerint »fogalmazói vannak«, kettős célt szolgált: egyrészt személyének jelentőségét csökkenteni, másrészt pedig Illyés emlegetésével a magyar ellenségképet fölerősíteni.”

Majd így folytatja ezt a gondolatmenetet: „Föltéve, de nem megengedve, hogy Király rágalmozóinak igaza lenne: világszerte ismertté vált neve, kockázatvállalása némelykor a diktátorhoz, a kormányhoz címzett leveleinek tartalmánál is fontosabbnak bizonyult. [...] De lehettem magam is, lehetünk csoportosan is kemény bírálói a közállapotoknak: Király mindannyiunkat megelőzőtt a radikálisabb föllépésben. Befelé mondott kritikám lehetett talán élesebb, indulatosabb is, ő viszont a kifelé szólással – enyhébb, »reformista« fogalmazásban is – az életét tette kockára.”

(Következzék egy adalék az előbb elhangzottakhoz. Nemrég beszéltem telefonon a bátyámmal. Megemlítette, hogy Zolcsák Sándor a Magyarok Világszövetsége egyik találkozóján, Budapesten, plénumon kijelentette, hogy a beadványokat ő írta. Károly ezt ott helyben keményen megcáfolta. Én teszem hozzá, halkán, Zolcsák miért nem szolgáltatott bizonyítékokat állítására? Valami nyomának csak kellene lennie, ha ez igaz volna! A bizonyítékok pedig az én birtokomban vannak kéziratos változatban. Volt úgy, hogy ezekből, megbízható személyekkel, gépelt példányokat készíttetett. Ezeket jutatta el a címzettekhez.

A másik eset 1989 októberében történt. Szabó György nagy körültekintéssel, a sötétben konspirálva, Károly kezébe nyomott egy cetlit, amit neki csak alá kellett volna írnia, hogy a leveleket, beadványokat ő, mármint Szabó György meg Zolcsák Sándor írták volna. Kár, hogy Károly összetépte ezt a cetlit. Volna egy magyarázat a két „barát” önkéntes akciójára, mindketten, a forradalom előtt és után is, a Securitate játékát játszották, netalántán?) [...]

1978. június 30.

Júniusban merényletet követtek el ellene. Karánsebesről útban Bukarest felé – ahova felrendelték – diribdarabokra tört az autója szélvédője. Sehol senki és semmi. Ám az út bal oldalán sűrű erdő, ahol egy mesterlövész meghúzódhatott, jobbról egy szakadék. Csak a lélekjelenléte mentette meg, hogy a szakadékba ne zuhanjon. Balesetnek lehetett volna feltüntetni. A tiltakozására vállvonogatás volt a válasz. Elmondása szerint se a Securitate, se a pártszervek nem reagáltak a megfelelő módon. Se nem cáfolták, se nem erősítették meg a merénylet vádját. Vereş elvtárs, a Maros megyei pártbizottság első titkára mondta neki cinikusan: „Olyan fontos személynek képzeled magát, aki ellen merényletet követnek el?”

Gondterhelt volt, amikor hazalátogatott július hónap elején útban Bacău felé. Nem vette semmibe a merényletet, amit megkíséreltek ellene. A figyelmeztetés komoly volt. Komolyan kellett venni. Azért látogatott meg főleg, hogy ezt elmondja. Akarta, hogy tudjak róla, megosszam másokkal. A nyilvánosság mindig az orvul gyilkolók ellenszere volt.

(Nem sok utalást találtam az aktacsomagomban a merényletre. Az 1978. július elejéről származható lehallgatási jelentések helyett sötét fekete oldalak tártognak.)

Károly egy nálam tett látogatásakor a következőket meséli: „a Sibiului utcában – ahol lakik – egy ismerőse behívta magához”... (és a „fűl” lejegyzí):

Fordítás magyarból/1 lap/post 5/3/0037606/1979. 04. 04. Szigorúan titkos/1 pl./1979. 03. 28.

„KATI”/Címzett: Tov. lt. maj. Greab Ioan (főhadnagy elvtárs)

18⁴⁷-kor a célszemélyhez megérkezik a „Călătorul”. Köszönés után elmeséli, hogy az elmúlt napokban az utcában megállította egy ismerőse, aki inszisztált, hogy menjen be hozzájuk. Ott elmesélte „C”-nak, hogy a tavaly, mikor Németországban voltak, megállították őket magyarul beszélő német illetőségűek, akik érdeklődtek „C” felől, pontosabban *nem lett-e nagyobb sérülése az autója szélvédőjének betörésekor*. „C” elmondja azt is, megtudta, hogy a fenti személynél vendégek voltak Olaszországból, akik képesek voltak egész nap az ablakban ülni, csak hogy láthassák őt legalább a kocsijában. A tudomására hozták azt is, hogy legalább 500 család létezik, akik mellette állnak, és bármikor készek támogatni őt itt, Marosvásárhelyen. Külföldön – azt mondja – nagyon sokan vannak, egyesek turistaként jönnek az országba azzal a céllal, hogy valamit megtudjanak róla. – „Egy másik személy is említette – meséli –, hogy nagyon sok szimpatizánsom van Lengyelországban, Csehszlovákiában. Nem maradhattam nála tovább, vártak az autószerelvízben.”

19²⁵-kor távozáshoz készülődik. Előtte bevesz egy „Scobutilt” gyomorfájás ellen.

1979. 04. 04./Lejegyezte Sz. B. M.

(A korábbi dátum a lehallgatás időpontját, a későbbi az átírását jelöli. Post= telefon vagy más lehallgatások rögzítési pontja. Nálam mindig 5/3; Károly esetében: 4/3 vagy 15/2, esetleg más is lehet. K. I.)

1980. március 24.

A lavina elindult. Elküldte az újabb levelet Verdeț-nek (1980. február 10.). Mindenre lehet számítani, a legdrasztikusabb megtorlásokra is. Túl sokan tudnak róla. Hát tényleg nincs megállás. Nem fogom megtagadni én sem

azt, ami igaz. Ha elő leszek állítva, nem tehetek mást, vállalom én is, ami az én részem.

A kollektív akarat kifejezőjének lenni hálátlan, de egyben elkerülhetetlen út. Egyetlen út Károly számára. Az egyén harca eleve vereségre van ítélve? Így lenne ez?

Mindaz, amit tesz, nem hősiesség, nem becsület, nem elhivatottság? Ha nem, akkor mi más, mint sorsvállalás? [...]

Emlék-repeszek, 12.

Tallózás Király Károly „felirataiból”

ILIE VERDEȚ ELVTÁRSNAK, ROMÁNIA SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG MINISZTERELNÖKÉNEK, BUKAREST (1980. február 10.)

Az Ilie Verdeț-nek küldött második beadvány jelentőségét hangsúlyozni szeretném, és feleleveníteni az ott megfogalmazott gondolatokat, amelyek aktualitásukból semmit sem veszítettek. Beadványainak jelentőségét szívesen hallgatják agyon a jelen idő politikusai, holott jobbat nem, csak megalkuvóbb eszméket fogalmaztak meg az óta is.

Idézzünk fel néhány arra érdemes gondolatot ebből a beadványból, amellyel az ún. „szellemi társak” sem mertek közösséget vállalni, és amely beadvány talán a legveszettebb haragot váltotta ki a legfelsőbb szerveknél.

Az első Verdeț-nek címzett levél utáni megbeszélések, inkább viták alkalmával, Verdeț kifejezett kérésére, összeállítottak egy emlékeztetőt a többrendbeli vita lefolyásáról, a látszólagos megegyezésekről. A megállapodás arról szólt, hogy amennyiben a jogsérelmek orvoslására kerül sor, Károly lemond arról a szándékáról, hogy a kisebbségi jogok védelmében önálló szervezet létrehozására tartana igényt.

(Ezt a megbeszélést magnetofonszalagon is rögzítették. Mint később Pacepa ismert könyvéből is egyértelművé vált, Ceaușescu utasítására ígérte meg Verdeț miniszterelnök a sérelmek orvoslását, csak hogy elhallgatassák Károlyt egy időre.)

Ez alkalommal a megállapodás felemlegetésére azért tért vissza, mert minden neki tett ígéret ez ügyben „üres szó” maradt. Az első megbeszélés – amelyen részt vett még Petre Lupu, Teodor Coman, Vincze János és Koppándi Sándor – két éve volt 1977. október 4-én.

Ezért szükségét érzi, hogy újra megfogalmazza az erdélyi magyarság legfontosabb sérelmeit és egyben elvárásait a jogfosztottság orvoslására.

Gondolatainak összefoglalóját Vincze Gábor történész lényegre törő írásából vettem át (*A romániai kisebbség történelmi kronológiája, 1944–1989*).

(A dátumot viszont helyesbíttem. Károly nem 1978. január 20-án írta ezt a levelet. Vincze Gábor Király Károly Ny. K. 1. kötetében a kiadó által tévesen közölt dátumot adja meg. A helyes dátum: 1980. február 10.)

„Király Károly újabb levelet írt Ilie Verdet miniszterelnöknek. Ebben többek között részletes statisztikai adatokkal illusztrálja, hogy mennyit romlott az utóbbi években a magyar nyelvű oktatás helyzete. [...] Levelében fölveti, hogy teljesen megszűnt a magyar nyelv használata a közhivatalokban, a nyilvános fórumokon (beleértve Magyar Nemzetiségi Dolgozók Tanácsa üléseit is); súlyos hibának tartja a »Romániai Kisebbségi Jogok Chartájának« hiányát; bírálja az »egységes szocialista nemzet« fogalmát.

Végezetül konkrét javaslatokat fogalmaz meg a kisebbségi helyzet javítása érdekében: ismerjék el a román mellett a magyart és a németet is hivatalos nyelvként, és Erdélyben mindhárom nyelv tanulása legyen kötelező; dolgozzanak ki új nemzetiségi státútumot, a kisebbségek lakta körzetekből külön közigazgatási egységeket szervezzenek.” Majd megjegyzi: „Király ezt a levelét is kijuttatja Nyugatra. A Fehér Ház és a State Departement is foglalkozik Király beadványaival.”

A továbbiakban nem tartom érdektelennek, hogy Vincze Gábor tömör összefoglalóját kibővítem az alábbi, Károly által megfogalmazott gondolatokkal, rövidített változatban:

„Romániának a zsidóktól való megszabadulása után a szászok és svábok is elhagyják az országot. A kis etnikai közösségeket, mint török, tatár, örmény, könnyű lesz bekebelezni. De mi legyen a magyarokkal? A RKP X. kongresszusának tézisei megtalálták az utat a »nemzetiségi kérdés megoldására«: *a teljes asszimiláció* révén megvalósítani »az egységes szocialista nemzetet«. Ebből következik, hogy beszéljünk a »szocializmus nyelvén«, a »technika nyelvén«. Anyanyelv helyett egy ún. »politikai nyelv« legyen használatos. Ezzel előkaparván a múlt század nacionalista nyelvhasználatából a »politikai nemzet« fogalmát.

Hogyan valósul meg a beolvasztás?

- Megszüntették a nemzetiségi civil szervezeteket;
- megszüntették a nemzetiségi felügyelet és védelem minisztériumait;
- nem beszélnek a nemzetiségi státútumról;
- megszüntették a Magyar Autonóm Tartományt;
- 1955-től mindent elkövettek az anyanyelvi oktatás korlátozása céljából, egyetlen példa Erdély »nagylelkű túliparosítása« és ennek kapcsán az erőszakos »lakosságcsere«.

Külgügyi vonatkozásban a nemzetiségi elnyomás ellen tiltakozók fellépését »Románia belügyeibe való beavatkozásnak« kiáltják ki.

A visszaélések megszüntetése, a román és más nemzetiségek közti megfelelő baráti viszony helyreállítása érdekében az alább intézkedéseket, megoldásokat tartom szükségesnek:

- a. *Három hivatalos nyelvet* ismerjenek el egyenrangúként: román, magyar, német.

- b. Dolgozzanak ki *nemzetiségi statútumot* a mai követelmények függvényében.
- c. Olyan *választott testületeket* kell fenntartani, amelyek *ténylegesen védik a nemzetiségek* reális érdekeit, és elősegítik a többséggel való baráti együttműködést.
- d. Az egységes tömbben élő nemzetiségek számára – magyarok, németek, szerbek stb. – *külön közigazgatási egységeket, megyéket* kell létrehozni, lévén, hogy e területeken ők képezik a többségi népcsoportot.
- e. A rádió- és televíziós műsorokat az említett három nyelven sugározzák.
- f. Az erdélyi iskolákban *három nyelven történjen az oktatás*, de egyik se legyen kötelező, vagy mindhárom az legyen.”

Majd így folytatja:

„Javaslataim mellett azért állok ki, mert az egyenlőségi elv csakis párhuzamosan és nem alárendelt viszonyban működik. [...] Csakis ebben a formában lehet megvalósítani a teljes egységet és a tartós testvériséget az ország állampolgárai között, tekintet nélkül nemzetiségükre. *A nemzeti kisebbségek sérelmeinek orvoslása nem rövidíti meg a románságot, nem ellenkezik a román nép érdekeivel és törekvéseivel.* Az együtt élő nemzetiségieknek ma nem azért van kevesebb joguk, mert a románoknak túl sok van. Ám az ő joghiányuk fékezi a kölcsönös megértést. *A felsőbbrendű nemzet* fogalma egyeseket a román múlt, jelen és jövő káprázatával töltheti el, és alábecsüli az ország más nemzetiségű állampolgárát [...]

Itt az idő és alkalom, Verdet elvtárs, hogy szembenézzünk a valósággal, ne ringassuk magunkat illúziókban, ne kísérletezzünk azzal, hogy akár szép szavakkal, akár uszítással bárkit is megtevésszünk. [...] Soha sehol nem beszélték annyit demokráciáról és egyenlőségről, a nemzeti kérdés igazságos megoldásáról, mint éppen nálunk az utóbbi évtizedben.”

Bárki felteheti a kérdést, karánsebesi száműzetése (1978. február 11. – 1978. július 14.), az államvédelmi szerveknek az azt követő, félelmet keltő, likvidálást sem kizáró fenyegető fellépése, valamint több hónapos munkanélkülisége után Király Károly abban a helyzetben volt, hogy újabb számon kérő, tiltakozó beadványt írjon? Érdemes elgondolkozni rajta. Nem volt irigylésre méltó szituációban, el kell ismerni. Nem én hangsúlyozom tettének, leveleinek történelmi szerepét. A tények beszélnek.

Támogatóként e beadványához nem talált aláírókat. A tomboló diktatúra „fénykorában” akadtak mégis, akik tiltakozásukat eljuttatták vagy szándékukban állt eljuttatni a pártszervekhez.

Ennek a levélnek létezik egy melléklete, melyben listát készít azokról a beadványokról, tiltakozás céljából készített emlékiratokból, amelyeket a legfelsőbb pártvezetéshez juttattak volna el közéleti és politikai személyiségek. Ezt a listát

a szóban forgó személyek elmondásai alapján állította össze Király Károly, és hozta Ilie Verdet – és ez által a legfelsőbb vezetés – tudomására annak igazolására, hogy rajta kívül vannak még elégedetlenkedők, akik hasonló visszaélésekről, nemzetiségi jogfosztásokról rántják le a leplet. Ennek ellenére – a mai tudásunk tükrében – a lista átértékelése szükséges. Talán a történészek megteszik egyszer, ha feltárássra méltónak ítélik, a tiltakozó beadványok szerzői állításainak hitelességét. (*A lista megtalálható a Ny. K. 1/271.*)

Ha már belefogtam egyik beadványának részletesebb ismertetésébe, nem hagyhatom ki levelei legkeményebb megfogalmazásait, legradikálisabb követeléseinek felelegetését. Szükségesnek tartom még néhány szemelvény közlését a magas állami és párttisztviselőknak címzett leveleiből a 70-es 80-as évekből:

KIRÁLY KÁROLY LEVELE TAKÁCS LAJOS PROFESSZORNAK KOLOZSVÁRRA (1978. január 20.)

„Le kell mondani a személyi kultusz praktikájáról, a demagógiáról. Meg kell valósítani a belpolitikában is azt, amit a külpolitikában is deklaráltunk. A népek közti kölcsönös tisztelet és megbecsülés elvét, a sovén diszkriminációs gyakorlat megszüntetését. [...] Méltányos lenne, ha az ENSZ keretében alakulna egy nemzetiségi problémákkal foglalkozó különbizottság, amely többek között foglalkozna a nemzetiségek kulturális-szellemi életével, a káderpolitikával (képzés, előléptetés, érvényesülés). Ennek kellene ellenőriznie az adott országok nemzetiségi vonatkozású törvényeit. Feladata lenne állást foglalni az asszimilációs-beolvasztási politika ellen.” (*Ny. K. 1/262.*)

VIRGIL TROFIN MINISZTER ELVTÁRSNAK, A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT KB VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA TAGJÁNAK (1978. október 4.)

„Megengedhetetlen, hogy félelem nélkül senki nem mondhatja el véleményét még a párton belül sem. Országszerte önkényeskedés, törvénysértés uralkodik. A törvényeket lábbal tiporják, a bürokrácia és a demagógia törvényjogot nyert; a hazugság, hízélgés szinte kötelező, nem csak elfogadott, az igazság és emberi méltóság helyett. [...] Holott végzetes eltévelyedés azt várni 20 millió embertől, hogy csakis úgy gondolkozzék, ahogy megengedi, elvárja tőle az ország vezető rétege. Ha ez valósággá válna, eltűnne maga a társadalom, az emberek élettelen bábokká válnának, akiknek nincsenek vágyaik, gondolataik; robotok lennének, akik vakon végrehajtják a Központ utasításait. [...] Nem marad más, mint hogy kijelentsem, ha így állnak a dolgok, ez a párt nem az én pártom, nincs benne helyem...” (*Ny. K. 1/265–266.*)

LEVÉL JESZENSZKY FERENCNEK, CSÍK VÁRMEGYE FŐORVOSÁNAK (1980. március 15.)

„Rám miért haragszanak? Mert szemtől szembe meg mertem mondani az igazat, mert követeltem az alkotmányos jogok, a nemzetiségi státútum tiszteletben tartását és főleg az erőszakos asszimilációs politika beszüntetését. Mindezek olyan követelmények, melyek szerves részei a demokratikus rendszernek. [...] Tisztességesebb lenne megoldani a problémákat, mint elhallgatni és porhintéssel elhallgattatni azokat, akiknek van bátorságuk szembenézni a valósággal és felelni a szavukat. Makacs a pártvezetőség, úgy tesz, mint aki semmiről sem tud, és mintha minden a legnagyobb rendben volna. De még makacsabbak a tények, amelyekbe az emberek nap mint nap beleütköznek. A valóságot nem lehet elkendőzni szép szólamokkal: a terror is csak ideig-óráig fojtja vissza az emberekbe a szót.” (Ny. K. 1/58–59.)

HANGOK és VÉSZHANGOK ERDÉLYBŐL (1981. március 21., Erdélyi Kálmán álnév alatt)

„Magyar városokban (Kolozsvár, Marosvásárhely, Arad, Nagyvárad, újabban Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda) bombázással se lehetne nagyobb pusztítást, rombolást végezni, mint amit a hivatalos állampolitika tesz. Egész utcákat, főtereket, természetesen régi magyar lakta negyedeket bontanak le, egészséges, nagy magánlakásokat, hogy helyettük „betonkaszárnnyakat”, tömbházakat húzzanak fel, ahová ezrével lehet betelepíteni más vidékről a románokat. El kell tüntetni minél hamarabb a városok magyar arculatát, mint ahogy a levéltárakból, múzeumokból, régi iskolákból eltüntetik a régi magyar okiratokat, emlékeket, ereklyéket. Elvakult, fanatikus vandalizmus! A sötét középkor könyvégetéseihez hasonlít, erősen nacionalista beütésekkel, de ugyanolyan barbár eszközökkel. [...]

Még soha ilyen élesen nem tevődött fel a kérdés: „lenni vagy nem lenni?” Meg tudjuk-e őrizni anyanyelvünket, szokásainkat, vallásunkat, etnikai hovatartozásunkat, vagy mint a barmok tűrjük, hogy hontalanokká tegyenek? [...] Vagy megvédjük, megőrizzük nemzeti létünket, és túléljük a Ceaușescu-diktatúrát, vagy elfogadjuk, hogy a szocialista Románia teljesen és sokoldalúan asszimiláljon. [...]

A csángó kérdés a párt és kormány különös figyelmének örvend. Nem riadnak vissza semmilyen megalapozatlan, tudománytalan, nacionalista célzatú állítástól sem: a csángók a legősibb románok, sem nyelvi, sem öltözközkben, szokásokban, sem vallásukat tekintve semmi közük a magyarokhoz [...] Ez a sajátos lakossága Moldvának nem más, mint „elmagyarosított románság. [...] az erdélyi szászok is annak köszönhetik magas kultúrájukat, hogy „eltanulták az Erdélyben élő őslakó dákoktól mesterségüket, civilizációjukat. [...]

Ezek után az a kijelentés sem meglepő, hogy Romániában *magyar kisebbség nincs* is, „csak *elmagyarosított románok*”, mint ahogy erdélyi magyar író sincs, „csak *magyar dialektusban író román írók*” vannak. [...]

A magyarság legveszélyesebb ellenségei azok a *karrierista, áruló pribékek*, akik a *román titkosrendőrség szolgálatában* állnak, és kényszerből vagy anyagi megfontolásból, tevékenységükkel közegükben óriási romboló munkát végeznek. Az államvédelem egész besúgó, spicli gárdát tart fenn *minden vállalatnál, intézményben, közösségben, sőt iskolákban*, a tanulók soraiban is. Le kell leplezni és ki kell közösiíteni akár államvédelmi alkalmazott, akár bedolgozó álcázott besúgó. [...]

Az erőszakos elnemzetlenítés, a lelki terrorizmus, az anyanyelv használatának betiltása, az *egyéni és kollektív jogfosztás*, az érvényesülés útjának elzárása, a kisebbségi tudat fenntartása, a *gazdasági elnyomás*, az etnikai közösség erőszakos felbontása, a véleménynyilvánítás lehetetlensége; a *magyarság mint közösség képviseleti fórumának a hiánya – nem szégyenletes, elitélendő, álcázott terror?!*” (Ny. K. 1/278–282.)

KIRÁLY KÁROLY LEVELE NICOLAE CEAUȘESCUHOZ (1987. augusztus 16.)

„Ide jutottunk: hagyjuk a dolgokat a maguk mentére, jöllehet a *gazdasági helyzet* siralmas, a *politikai légkör* fullasztó, a hazugság és megtévesztés állami rangra emelkedett. Mindez azért eshetett meg, mert körülvette magát *karrieristákkal, kalandorokkal*, akikben szemernyi felelősségérzet, kötelességtudás sincs. Megszédítik a talpnyalók. *Istenítik, hazudnak önnek* [...] az ország pedig siralmas helyzetbe jutott. [...]

A lidércnyomás, bármilyen hosszan tartó is, szétfoszlik. *És szörnyű lesz az ébredés, a kijózanító reggel.*” (Ny. K. 1/289.)
Próféta szólott belőle!

Emlék-repeszek, 16/B

Király Károly levele Ungur Ioan párttitkárnak

Az előzményekhez hozzátartozik egy 1981- vagy 1982-ben történt hihetetlen, felkavaró vásárhelyi esemény. Én erre így emlékszem vissza:

Egy szép (tavaszi vagy őszi?) napon a Mikszáth Kálmán utcán lefelé sétálván, szemem valami szokatlan, irreális dolgot vélt felfedezni, de az agyam ezt nehezen hitte el. A megyei pártbizottság székhelyén, a Városháza tornyának tetején ott lobogott a piros-fehér-zöld zászló! Nem hittem a szememnek. Magyar delegáció, Kádár jönne látogatóba? És erről nem is tud senki?

Az élet a megszokott mederben zajlott. Az emberek nem bámészkodtak száj-tátva ezen a megszokottnak nem nevezhető látványon.

Később derült ki, hogy fiatalok, meggondolatlan középiskolások magán-akciójáról volt szó. Merészségükért súlyos árat fizettek.

Mivel ezt az ügyet is érinti Király Károly fent említett levele, most tartom érdekesnek/értelmesnek összefoglalni, magyarázni és nem teljes terjedelmében közölni levelét. A címzett ugyanaz, a Maros Megyei Pártbizottság első tikára.

Az előzményekhez tartozik, hogy ebben az évben nagyon sok visszaélés történt az állambiztonsági szervek részéről. Tömegével keresték fel az emberek panaszaiikkal, tenne már valamit, elviselhetetlen terrort gyakorol a politikai rendőrség! Hihetetlenül elszaporodtak a kihallgatások, kínzások, a politikai rendőrség által elkövetett törvénytelen cselekedetek. Ekkor keresték fel a két meg-gondolatlan iskolás gyerek közül egyiknek, a Szabó nevűnek, a szülei is. A 15 év körüli gyerekek által elkövetett bravúrt, a piros-fehér-zöld zászló kitűzését a Városháza tornyának tetejére, nehéz börtönévekkel fizették meg.

Károly úgy döntött, tiltakozó levelet ír nem csak ennek az ügynek kapcsán! *(Ungurnak címzett levelét eljutatta Gere Mihálynak is, aki ebben az időben a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Országos Tanácsának az elnöke 1979 óta.)*

A Király Károly tiltakozó szándékkal írt beadványa mintegy összefoglalva sérelmezi a politikai rendőrség által elkövetett kihallgatási módszereket, meg-félemlítési eljárásokat. A dolgok jobb megértése érdekében fel kell eleveníteni a *Szekeres Zsolt látogatása* címmel összefoglaltakat. (Ny. K. 1/90.)

„Szekeres Zsolt elektromérnök az ENSZ információs osztályán dolgozott New Yorkban. Erdélyi származású amerikai állampolgár, Halmágyi János, a ma-rosvásárhelyi cukorgyár volt vegyész-mérnökének a rokona. [...] 1984 őszén Szekeres Zsoltot Marosvásárhelyen dr. Sütő András, Sütő András író orvos fia, kalauzolta. András a kis Trabantjával leszaladt a konzervgyárba, és mielőtt figyelmeltethettem volna, az irodámban előadta jövetelének célját, nevezetesen, hogy Szekeres Zsolt szeretne velem találkozni még aznap, mert továbbutazik. Délelőtt 10 óra lehetett, Péter Károly otthonát jelöltem meg a találkozó céljául, déli 12-re. Hosszasan, egy pohár bor és kávé mellett, a házigazdánk jelenlétében elbeszélgettünk. Andriska nem vett részt a beszélgetésben. A szállodához Péter Károly a Ladájával vitte el Zsoltot. Én megvártam, és együtt mentünk vissza a gyárba. Péter Károly elmondta, ahogy Zsolt kiszállt a kocsiból, két civil szekus szegődött hozzá. Később megtudtuk, bekísérték a Szekuritátéra, hosszasan val-latták. Andriskát 24 órán keresztül vallatták, nyilatkozatot írtattak alá vele. Az eset után állandó megfigyelés alatt volt, lehetetlenné tették az életét. Többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy áttelepüljön Magyarországra.”

Megszakítván a beadványban leírtakat, tegyünk egy kis kitérőt. Kérésemre dr. Sütő András volt szíves előhalászni emlékezetéből a majd 30 évvel ezelőtt történeteket. Közlése hiteles, mélyen emberi és fájdalmas is egyben. Nagy kár, hogy nincs több ilyen objektív visszaemlékezés azokból az időkből. Nem kelle-

ne elfojtanunk múltbéli fájdalmainkat! Gyógyírnak ott lenne a szó, a kibeszélés, a sírás. „A könnyek olyan szavak, amelyeket le kell írunk” (Paolo Coelho).

Köszönöm, András, hogy „könnyeid” megosztottad velünk:

„Jól emlékezett Károly, amikor leírta az 1984 októberében történeteket.

1984. október 18-án délután érkezett hozzám Szekeres Zsolt, édesapám javaslatára, akivel két nappal korábban Kovásznán találkoztak Sass Magda és Seprődi Kiss Attila rendező társaságában. Valójában egy kis félreértés volt részéről, mivel én Zsolttal nem találkoztam Washingtonban egy évvel korábban, hanem csak a testvérével, Szabolccsal.

Nem tudom, kitől hallott Fülöp Dénes tiszteletes úrról, de mindenképpen szeretett volna találkozni vele és Király Károllyal is. Én akkor az »Azomureș« vegyi kombinát üzemorvosaként dolgoztam. Másnap délben beszéltem meg egy találkozózt Fülöp Dénessel és Károllyal is. Mindkét találkozó helyszínére én vittem el Zsoltot nagy vargabetűkkel – azt hittem, túljárok a szekusok eszén –, de persze nem sikerült. Késő este dörömböltek az Enescu utcai lakásom ajtaján a szekuritátások, fenyegetőzve azzal, hogy vagy önként megyek velük a Szekuritátéra nyilatkozatot tenni egy külföldi állampolgárral történt találkozásomról, vagy visszajönnek fél órán belül letartóztatási paranccsal, ami szerintük nagyon komoly következményekkel jár, mivel hazaárulással fognak megvádolni.

Kénytelen voltam velük menni. Borongós, őszi este volt, engem beültettek a fekete Daciába, és ekkor átfutott a fejemben: egyhamar nem fogom látni feleségemet meg két kislányomat.

Jellemző a Szekuritáté mindenre kiterjedő szervezett, összehangolt működésére, hogy percekkel ezután megszakadt a telefonösszeköttetés nálunk és apósomnál is. Végül a feleségemnek a testvérétől sikerült telefonálnia szüleimnek Kovásznára.

Meglepő módon az engem bekísérő tisztok viszonylag udvariasak voltak, nem úgy a kihallgatást vezető magasabb rangú „elvtársak”. Óránként váltották egymást. Hol kedvesen faggattak arról, hogy miről beszélgettünk ezzel az ENSZ égisze alatt bujtatott nemzetközi kémekkel – akinek fő célja a román hatalom megdöntése, a konspiráció, nem kímélve olyan ártatlan áldozatokat, mint amilyen én vagyok –, hol az asztalt csapkodták, és azzal fenyegetőztek, hogy nemsokára Jurilovcára szállítanak, és ott fogom végezni.

Ez akkor elég kényelmetlenül érintett engem, mert régi kedves barátom, akit a 70-es évek elején tartóztattak le röpcédulák terjesztése miatt, három évet húzott le a jurilovcai börtönben. Szálfatermetű, jó kedélyű ember volt, hibátlan fogsorral. Amikor kikerült a börtönből, az egyik lábára sántított, a szemöldökén egy ferde sebhely húzódott, metszőfogai hiányoztak, hajdani harsány nevetése helyett csak egy félmosolyt lehetett az arcára csalni, és általában suttogva beszélt még a Maros holtágon is, ahova csónakázni hívtam. Soha nem mesélte el börtönévei szörnyűségeit, csak a tengeri dagályt emlegette, ami naponta vízzel árasztotta el a celláját, és órákig álltak a térdig érő hideg vízben.

Bocsánat, kissé elkanyarodtam a lényegtől.

Tettelegességig nem fajult a kihallgatásom, beszámolót kellett írnom a Zsoltal való találkozásom részleteiről, de arra is nagyon kíváncsiak voltak, hogy amerikai utam során kikkel találkoztam. Lázasan kutatva emlékeim között sikerült olyan emberekről beszámolnom, akiket biztosan nem ismertek, akik soha nem jártak Romániában, és nem is tervezték. Láttam rajtuk, hogy nagyon elégedetlenek és csalódottak. Többször említették, hogy Zsolt (mindig csak a keresztnévén hívták, a Szekeres nehéz lett volna kimondani) autóval távozott a szállodából, de a város határán halálos gázolás miatt feltartóztatták, és két szobával arrébb őt is kihallgatják. Utólag tudtam meg, hogy valóban megvádolták közúti baleset okozójaként, de bizonyítékok hiányában hamar elengedték. Gondolom, nagy szerencséje volt diplomata útlevelel.

Hajnali 4-kor engedtek végül ki azzal, hogy reggel ½ 8-ra menjek vissza, ellenkező esetben letartóztatnak, és »komolyabbra« fordul az ügyem. Arra is gondjuk volt, hogy másnap reggel értesítették a Kombinát orvosi rendelőjét, hogy csak később kezdem a rendelőt, mivel állampolgári kötelességem az útlevelesztályon megjelenni(!) és a hatóságok rendelkezésére állni.

Érdekes módon másnap délelőtt már nem történt semmi. Üldögéltem egyedül egy kis szobában, majd 10 óra körül megjelent az egyik éjszakai kihallgatóm, és figyelmeztetett, hogy máskor ne álljak szóba külföldiekkel, és különben is vigyázzak magamra, mert gyakoriak a közlekedési balesetek!

Szekeres Zsoltal a lakásomban történt beszélgetést lehallgatták, de valószínű, hogy technikailag rossz minőségű felvételük volt, egy-egy mondatrészt sikerült csak kihámozniuk, ezeket gyakran ismételték, mint terhelő bizonyítékot ellenem. Balszerencsémre az alattam levő lakásban egy szekuritátés tiszt lakott (még most is ott lakik!). Az ő segítségével sikerült lehallgatniuk minket.

Később tudtam meg, hogy azon a nevezetes péntekről szombatra virradó éjszaka, a Szekuritáté vendégszeretetét élvezték mindazok, akikkel Szekeres Zsolt rövid erdélyi útján találkozott: Seprődi Kiss Attila színházi rendező; Fülöp Dénes református lelkész; Péter Károly Király Károly munkatársa és jómagam.

Ez volt a fordulópont, ami meghatározta további életemet.

Pár hónap múlva ott kellett hagynom vásárhelyi állásomat, és Solonțra kellett költöznöm (ahova a kinevezésem szolt). Három falu körzeti orvosa lettem Bákótól 50 km-re. Fogorvos feleségem előtt is bezárult minden ajtó. Tirlisua községben (Beszterce-Naszód megye) kellett volna elfoglalnia „méltó” állását. Szerencsére engedélyezték, hogy fizetés nélküli szabadságát igénybe vegye, így otthon maradhatott gyermekeinkkel.

Sok küszködés és nélkülözés után végül 1986 novemberében, mélységes szomorúsággal és lélekcsonkulással, elhagytuk szülőföldünket.

2013. október

Sütő András”

(Sajnálom, hogy nem áll módomban Péter Károlyt és másokat az érintett személyek közül megkérni visszaemlékezéseik megírására. Nem ártana az emberiség összes ki nem mondott sérelmét, elfojtott fájdalmát egy óriás téglában

összegyűjteni, feldolgozni, péppé turmixolni, majd kilövellni valami nem létező univerzumba, hogy végre szabadon tiszta levegőt vehessen, míg él a világ minden halandója!)

Péter Károly részletesen beszámolt Károlynak a kihallgatásáról minden rendőri tiltás ellenére.

„Péter Károlyt súlyosan bántalmazták, terrorizálták több éven keresztül, míg a rendszer meg nem bukott. Nem egyszer éjjel verték fel, kísérték be a Szekuritátéra, ahol verték, kínozták. Péter Károly férfiasan viselte a fizikai és lelki terrort, nem volt hajlandó aláírni a kollaboráns nyilatkozatot, nem vállalta a be-szűg szerepét, amit szántak neki.” [...]

Károly az Ungurnak címzett levélben részletesen feleleveníti a szekus „praktikákat”. A mondanivaló nemcsak pártszerveknek, hanem a külvilágnak is szólt, a belső és külső közvéleménynek.

Íme, a pártbizottságnak küldött kötelező jelentés összefoglalója:

„A kérdéssel kapcsolatosan, hogy miért nem adtam be haladéktalanul a jelentést arról a beszélgetésről, amelyet egy külföldi állampolgárral folytattam, a következőket kívánom kijelenteni:

1. Ebben az ügyben folytatott kivizsgálás eredményére vártam, amely kapcsolódik ifj. Sütő András, valamint Péter Károly barátom esetéhez.
2. Mindkettőjük elleni kivizsgálással kapcsolatban tiltakozásomat és felháborodásomat fejezem ki. [...]”

Majd részletesen leírja a politikai rendőrség kihallgatások során alkalmazott brutális módszereit:

„A kihallgatás általános beszélgetéssel kezdődik a családról, munkahelyről stb. – és ha a kivizsgált nem a tőle elvárt dolgokat nyilatkozza, következik a megfélemlítés, különböző törvények felsorolása, amely szerint a szóban forgó esetben súlyos büntetésekkel kell számolnia, mint az állam biztonsága ellen elkövetett bűntényért. Azután újra megpróbálják szépen az áldozatot meglágyítani cigarettával, néha éppenséggel nyugati cigarettával, kávéval, barátságos szavakkal. Aztán ismét durván, esetenként pofozással... Új kihallgató tisztek jelennek meg, váratlanul tesznek fel egyszerre 2-3 keresztkérdést, hogy a szerencsétlent összezavarják és halálra rémítsék. Ekkor megjelenik Bătagă ezredes két gorilla kíséretében – egyik a szerencsétlen háta mögé ül, a másik a főnök háta mögött foglal állást – ugrásra készen, ha netalán a szenvedő fél, az ellenség (ez esetben Péter Károly) támadásra szánná el magát. És ekkor az ezredes elvtárs durván szidalmazza a beidézett személyt. Az utolsó, aki belép a helyiségbe, és magyarul beszél a gyűlöletes magyarral, Ágoston ezredes, a rendőrkapitányság főnöke.

Túlzás nélkül megállapítható: ez nem egyéb bolondokházánál. Ez a módszer a legelemibb jóérzést és emberséget is nélkülözi. A szerencsétlen, védtelenül, ki van szolgáltatva annak a veszélynek, hogy szívinfarktust, agyrázkódást vagy egyéb súlyos következményt szenvedjen el a filmekben látott Gestapo-módszerekhez hasonlóan. Amint azt az állambiztonság kezéből megszabadult egyének elmesélik titokban. Senki nem tudhatja meg sem azt, hogy a titkosrendőrségre voltak hívatva, sem azt, hogy ott milyen bánásmódban részesültek.

Első titkár elvtárs, szégyenletesek a módszerek és a bánásmód, amelyet ez a szerv az emberekkel szemben alkalmaz. Kérem, hogy az itt leírtakról tájékoztassák a RKP Központi Bizottságát és személyesen a párt főtítkárát ezeknek a gyakorlatoknak a megszüntetése céljából.

Most pedig visszatérek a személyemet közvetlenül érintő témára. Egy dolog nagyon furcsa, én folytatok beszélgetést egy idegen állampolgárral, és olyan embereket visznek kivizsgálásra, akik nem vettek részt a beszélgetésben. És mindezt anélkül, hogy tőlem bármilyen jelentéstételt kézhez kaptak volna, vagy erre vonatkozó részletet kértek volna.

Az a bánásmód, ahogy a két személyt kihallgatták, felháborító. Mindketten párttagok, az egyik Sütő András orvos. A másik Péter Károly technikus, a konzervgyár elektromos műhelyének a főnöke. Mindkettő becsületes és büntetlen előéletű ember.

Az 53 éves Péter Károllyal szemben Bătagă ezredes hisztérikus kirohanásokkal és brutális tettelegességgel jeleskedett: a szakállánál fogva, haját, fülét húzta, és olyan pofont adott neki, hogy szemüvege leröpült az orráról. Majd a beteg lábára taposott. Lába eltört, és több mint három hónapig betegszabadságra kényszerült, és még mindig nincs teljesen felgyógyulva. Ugyanakkor sértő szavakkal káromolta: »piszok disznó, a börtönben fogsz elrohadni, hazug bandita, el akarjátok venni Erdélyt a gazember Királlyal együtt. Ugyanígy viselkedett Sütő Andrással szemben is. [...]

Sajnálatos és fájdalmas, hogy ugyanoda jutottunk újra, ahonnan kiindultunk. Újjászületnek a gonosz szellemek, új ellenségeket találnak ki a régiek helyett. Az olyan egyének, mint Bătagă ezredes, új fantáziát keltenek életre.

Mindez számos kivizsgált állampolgár, párttag vagy nem párttag, nyilatkozatából derült ki: Zolcsák Sándor festőművész; Balázs Imre, a marosvásárhelyi Maros vendéglő főnöke; Árus Jenő, a marosvásárhelyi konzervgyár titkára; Bíró Sándor mérnök; Lokodi Ernő Vármezőről; Mátyás Zoltán, a vásárhelyi kisipari termelőszövetkezetek televíziós egységének a főnöke; Zsufa Zoltán tanár; Szabó György tanár és még sokan mások – egynehány taláломra kiemelt név. Feltehetően meg kell még említeni Visky Árpád színművész és a csíkszeredai Borbély tanár nevét is.

Továbbá a két 15 év alatti, marosvásárhelyi, kiskorú gyermeket, akit 8 napig terrorban tartottak a titkosrendőrségen, mielőtt 5 évre elítélték őket, mert a magyar zászlót kitűzték a megyei pártbizottság székházára. Említsük meg a 65 éves Hadnagy Csaba nevét is, akit, mert Magyarországról származó folyóiratokat olvas, leleplezett »nemzetgyűlölőnek« titulálták.

Mind tehetetlenek vagyunk, az állambiztonság szervezete mindenütt jelen van, és korlátlan hatalommal bír. Úgy néz ki, hogy maguk a pártszervezetek is teljesen tehetetlenek e tejhatalommal szemben.

Király Károly"

(Kacsaringós úton, valószínű németből vagy románból magyarra fordítva közölte a *Nemzetőr* 1985-ben ezt az eredetileg román fogalmazványt. A beadványt 1984. október 18-án készítette Károly. A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1985. február 8-ai száma közli a levél német szövegét, s így a nyugati közvélemény is tájékoztatást kap arról az embertelen kiszolgáltatottságról, melyben a közel kétfélmillió erdélyi magyar élni kényszerül.)

Utólag derült ki, Károlynak egy Böröcz Józsefnek (Svájci Magyar Egyesületek Szövetsége elnöke, Zürich) küldött levéléből, hogyan is jutott Nyugatra ez a tiltakozás.

„Krüzsely József megajándékozott a nyugati sajtóban magyar nyelven megjelent írásaim, leveleim szövegével és a hozzájuk fűzött kommentárokkal, értékelésekkel együtt. Köztük van a Ioan Ungurhoz, Maros megye volt első titkárához címzett tiltakozó levelem Szekeres Zsoltot, Péter Károlyt és Sütő Andrást (ifjabb) megalázó bánásmód miatt. Sajnos, az én példányom hiányzott a levéltáramból. Most felidézte emlékezetemben a dr. Csiky Csabáéknál létrejött illegális találkozónkat. Ez a levél a Te segítségével jutott ki Nyugatra, és kapott sajtónyilvánosságot. Közösséget vállaltál velem abban a küzdelemben, amely az erdélyi magyarság megmaradását szolgálta a szülőföldön. Nem kis bátorságra volt akkor szükség, kockázattal járt a kapcsolattartás, a velem érintkezés. Több esetben is vállaltad ezt, amiért a román Szekuritáté beidézt és vallatott. Te sem kerülhetted el az ismerkedést velük. Vállaltad és viselted. Mindezt, kedves barátom, engedd meg, hogy én is csatoljam köszönetemet a számos elismeréshez.

Tisztelettel és baráti szeretettel
Sepsiszentgyörgy, 1995. április 11."

Király Károly

Ehhez a megtörtént esethez, azaz a szekus bántalmazásokhoz kapcsolódik egy jegyzék, melyet a Hargita Megyei Securitate készített azokról a személyekről, akik a Szabad Európa által 1985 februárjában beolvasott levelet kommentálták.

Belügyminisztérium

Hargita Megyei Felügyelőség – Securitate

I. Ügyosztály/ Szigorúan titkos/1 példány/1985. 04. 15.

Jegyzék azokról a személyekről, akik kommentálták a Szabad Európa Rádió 1985. februári adását Király Károly levelével kapcsolatosan.

1. ANDRÁS KATALIN tanár Székelyudvarhelyen, megfigyelési dossziében „ANCA”.

TASSALY ILDIKÓ tanár, Székelyudvarhely, az „ANCA” dossziéjában szereplő személy. T. I. kérdésére, hogy „ANCA” hallgatta-e ezt az adást, és amit KIRÁLY KÁROLY mondott a magyarok helyzetét illetően, „ANCA” ezt válaszolta: „KIRÁLY nem fél. Aprólékosan leírja azt a brutális bánásmódot, ahogy a szekus tisztek kihallgatták Marosvásárhelyen SÜTŐ ANDRÁS író fiát. Majd „ANCA” részletesen beszámol a levél tartalmáról, megemlítve néhány nevet. („T” jegyzék, ikt.szám: 001785/231/1985. 02. 23.)

2. SZÉP GYULA, a székelyudvarhelyi Művelődési Ház igazgatója.
SZÁSZ ATTILA, FÁBIÁN IRMA és más jelenlevő személyek a „METHODISTÁ-NÁL”, 1985. 02. 25., kulturális ügyekről beszélnek, majd valaki megkérdezi, hogy a jelenlevők hallgatták-e a SZABAD EURÓPA Rádió által beolvasott KIRÁLY KÁROLY levelet.
SZÉP GYULA elképedve taglalja, hogy: a teljes levelet beolvasták, amely tele van a Securitate által vásárhelyi magyarokkal szemben elkövetett félelemkeltő módszerekkel. Király a levélben konkrét marosvásárhelyi személyek neveit sorolja fel. A beszélgetésekből kiderül, hogy az összes jelenlevő személy hallgatja a külföldi adókat.
(„T” jegyzék, a „METHODISTA” 1985. 02. 25-ei lehallgatási anyagából.)
3. MOLNOS DÁNIEL apostol (?) Székelyudvarhelyen, „DOMI” néven szerepel a lehallgatási anyagában. Ő is meg a lánya is 1985. 02. 14-én hallgatták a „SZABAD EURÓPA” Rádiót, majd arról beszélnek, hogy SÜTŐ ANDRÁS és KIRÁLY KÁROLY (?) fiát Marosvásárhelyen, az állami szervek letartóztatták, megkínózták, azt akarták, hogy a két személy ismerje be: országellenes tevékenységet folytatnak.
MOLNOS DÁNIEL arról beszél, hogy FARKAS ÁRPÁD költőt is kihallgatta a Szekuritáté. („T” jegyzék, ikt.szám: 00604/1985. 02. 14., „DOMI” célszemély.)
4. FAZAKAS ISTVÁN székelyudvarhelyi tanár, megfigyelési dossziéban: „OLARU” és SÁNDOR MÓZES, a székelyudvarhelyi Mezőgazdasági Líceum tanára megfélemségeik, egy sor ellenséges, nacionalista beszélgetés után (megszorítások, jogfosztottság, elrománosítás, asszimiláció) a SZABAD EURÓPA Rádió által közölt KIRÁLY KÁROLY levélről beszélnek. SÁNDOR MÓZES felesége részleteket mond el a levélből, többek között, hogy SÜTŐ ANDRÁS fiát bevitték a Securitára, hogy információkat adjon KIRÁLY KÁROLYRÓL. Mivel ezt megtagadta, brutálisan bántak vele.
„OLARU” azt állítja, még a SZABAD EURÓPA Rádió román szekciója is sokat foglalkozik a romániai magyarok sorsával. („T” jegyzék, ikt.szám: 00142/264/1985. 03. 02., célszemély „OLARU”).
5. TORDAI BÁLINT székelyudvarhelyi nyugdíjas, megfigyelési dossziéban: „BARBU”, MIHÁLY FERENC, Udvarhely, kőfaragó „LEMN METAL” szövetkezet, továbbad bizonyos SZABAD EURÓPA Rádió által közölt fontosabb híreket. Ő azt állítja, hogy 1985. 02. 15-én egy érdekes adást hallgatott a személyi kultuszról, majd azt mondja, 1985. 02. 14-én beolvasták KIRÁLY KÁROLY levelét, amelyben több vásárhelyi személlyel szemben elkövetett brutális bánásmódról

*beszél. A továbbiakban az illető személy a SZABAD EURÓPA Rádió által bemon-
dott bánásmódról beszél, amelyet SÜTŐ ANDRÁS fiával, egy idősebb személlyel
és a sepsiszentgyörgyi VISKY ÁRPÁD színművésszel szemben alkalmaztak.
Nyilvánvaló, MIHÁLY FERENC, a SZABAD EURÓPA Rádió állandó hallgatója,
és az a véleménye, hogy ezeket az adásokat, főleg a román nyelvűt, rendszeresen
kell követni, mert ez által lehet csak igazán dokumentálódni a nemzetközi helyzetről.
(„T” jegyzék 205/1985. 02. 16./SM/CA/0063/00540/85. 04. 15./2 példány.)*

(„T” = technikai nyomozati eszközök)

Nos, ha eddig bárkinek is kételyei lettek volna azzal a tevékenységgel kap-
csolatban, amit az államvédelmi apparátus folytatott, nem kímélve se időt, se
anyagiat, se emberi tényezőt, hogy információk birtokába jusson – nemcsak
a Király Károly és szűkebb ismeretségi köre, hanem minden egyszerű földi
halandót illetően –, íme egy abszolút bizonyíték ez a jegyzék csak Székelyud-
varhelyről, Hargita megyéből. Csak egyetlen levél kapcsán. Csupán egy adott
társadalmi csoportot illetően.

Vajon levegőt tudtunk úgy venni, hogy ne „kartotékolták” volna valahol?! [...]

Emlék-repeszek, 19.

Az áttelepedés tortúrája

Azoknak sem volt könnyű, akik illegálisan lépték át a határt. De a 89-es évek
elején nekünk sem, akik végigszenvedtük a hivatalos procedúrák minden meg-
alázó kálváriáját. Elhinné nekem valaki, hogy a magyar idegenrendészeti szer-
vek többször visszaautasították áttelepedési kérelmemet? A kolozsvári főkonzul,
Vékás Domokos tartotta bennem a lelket, kitartásra biztatott: keresni kell vala-
ki befolyásos személyt odaát, mondta, aki előmozdíthatja az ügyet. Ekkor már
jó éve a konzervgyár szakképzetlen munkásaként kerestem a kenyeremet!

*(1988. január 20-án kitétek a Bolyai líceumból kitelepedési kéresem engedélyezésének
egyenes következményeként. A pontos dátumot a szekus anyagom rögzítette! A 25 évig
tartó tanári munkaviszonyom elfelejtődött, ott álltam ismét a számárlétra legsós fokán.
Hajnali ötkor már a Tudor negyed végállomásán vártam a buszt, hogy valahogy felpré-
selődhessen. El kellett jutnom az új munkahelyre, a konzervgyárba.)*

Az 1989-es esztendő a csillagállások szerint, és szerintem, a társadalmi föld-
rengések és az utánuk hátra maradt káosz kora volt. A levegőben érezni lehetett
– talán azt, amit háborúk, forradalmak előestéjén zsigerében érez az ember –,
ez így tovább nem mehet, valaminek történnie kell! Kifordult a világ a tenge-
lyéből, kifordultak az emberek önmagukból. És történtek reményt hozó és re-
ményt pusztító események. Én csak a magam kis golgotájáról beszélhetek hite-
lesen. A többi én már odaát éltem meg nem kisebb fájdalommal.

A „vagonba rakodás” megalázó aktusát megelőző adminisztratív ügyintézés, az addigi életünk fájdalmas szelekciója: mit vihetünk (két párna, 50 vagy 100 könyv fejenként?), mi maradjon az otthon maradottnak? Hogyan viseljük el az elszakadás szívet marcangoló fájdalmát? Nem árok mélyebbre, csak megjegyzném halkán, speciális eset voltunk, különleges bánásmódot érdemeltünk. Még a vámtiszt is kényelmetlenül érezte magát, lévén, hogy az elvárásoknak megfelelően néhány dolgot kirakatott a vagonból. A vámolás után az irodában tudtomra is adta kényszerhelyzetét. Csakhogy én akkor már nem tudtam mosolyogni! Szó se jött ki a számon. Csak a tekintetem beszélt. Megkínzottan és lemondón.

Végre 1989. április 19-én felültünk Segesváron a vonatra... Szemembe örökre beívódott a peronról integető, otthon maradásra kényszerített gyermekem könynyektől áztatott arca... A vonaton végig zokogtuk kisebbik lányommal a határátlépés-hazavesztés útját. Mikor már zokogni sem tudtunk, hang nélkül ömlött végig arcunkon könny.

Kálváriánknak nem lett vége. A honkeresés újabb fejezete kezdődött Pécsen.

A tény, hogy nem nagylelkűségből engedtek eltávozni az országból engem és két fivéremet, Istvánt és Attilát, alátámasztja az, hogy nemcsak az én nagyobbik lányomat tartották vissza, hanem Attila egyik lányát és vejét is. Rejtett üzenete – zsarolás volt: lakat a szájra, mert különben soha nem fogjátok őket viszontlátni!

A másik ördögien kigondolt cél az volt, hogy Király Károlyt a lehető legjobban elszigeteljék. Barátait beszervezni, testvéreit elüldözni, kellemetlenségeit növelni, egészségét tönkretenni, lelkileg megtörni. Csak hát minden számításba csúszhat hiba. Bekerült egy apró porszem a gépezetbe, és nem jött be a számítás. A „mindenható nagyúr” azt hitte, Királyt a markában tartja. Akarva-akaratlanul ő került olyan helyzetbe, hogy menekülnie kellett szánszerűen, mint egy... De erre én nem szánék több szót.

1989. augusztus 15-én létre jött a házasság lányom és magyarországi választottja között. Rohantunk haza megszervezni az esküvőt, szállítani a hiánycikket... Egyszóval: mindent. Segítő barátaink voltak, többen, mivel egyként éreztünk, egy család voltunk az elnyomatásban. Régi barátaim, ismerőseim játszották a pótanya szerepét Zsuzsi mellett, míg én sehol se voltam! Noha a házasság megkötetett, nem lélegezhettünk fel. Ez még semmit sem jelentett azon kívül, hogy most már ő is kérvényezhette repatriálását! De hol voltunk még a megvalósulástól! A családegyesítéstől! Zsuzsi végül csak 1990-ben jöhetett át legálisan, miután Károly szolt az illetékes szerveknek, adták már oda az útlevélét...

Elmesélnék még egy epizódot a Magyarországra való visszatérésről az esküvő után. Vonaton utaztunk vissza, Kicsi, a vejem és jómagam. A jövés-menés e tájt már nagyon akadályoztatva volt. Tanúja voltam annak is, mikor dán, norvég állampolgárokat Gestapót meghazudtoló hangnemben utasítottak a fülkében maradásra, közeledik az útlevél-ellenőrzés. Ők még mertek visszaszólni, én egyetlen parancsszóra húzódtam be. Nos, ehhez hasonló incidens történt a vejemmel. Gyanútlanul a polcra tette az esküvő negatívjait tartalmazó fényképe-

zógépét. Mint egy esztét vesztett fúria esett a gépnek a vámtisztő, és tépte ki a gépből a filmtekerceszt, kutatta át a csomagját, és konfiskálta el a többi filmtekerceszt is. Rajta volt az egész család, Károly is...

A forradalom előtt nem sokkal derült ki, amit csak sejteni lehetett, hogy „nagylelkűségük” mögött tényleg Károly teljes elszigetelése, ki kell mondanom, likvidálása volt a cél! Ugyanis 1989. október végétől, mint ez utóbb bebizonyosodott, mi mindnyájan, testvérek, akiket kiengedtek, nem kíváncsi személyek lettünk Romániában, és többé nem tehetjük be a lábunkat az országba! Ez állt a dolgok hátterében!

Ennek a története: 1989. október utolsó napjaiban Kicsi lázasan készülődött a hazalátogatásra. A világlátásra. Meg hogy nővérével és otthon maradt barátával találkozzék! Vásárhelyen – ma már bizonyítottan – túszként visszatartott Zsuzsi lányom viszontlátását mindennél jobban óhajtotta. A pécsi Egyetemi Könyvtárban kapott fizetését arra gyűjtögette, költötte, hogy sajtót, vaját, szalámit, csokoládét, gyertyát, egyszóval minden elképzelhető hiánycikket vihesen nélküli testvérének, rokonoknak, barátoknak. Nagy hátizsákkal, kézitáskákkal és kimondhatatlan örömmel, izgalommal indult a fázasztó útra.

November másodikán délután holtápadtan, az idegösszeomlás látható jeleit magán cipelve, esett be pécsi lakásunk ajtaján. Megszólalni is későre tudott. A román határon, Biharpüspökinél letessékelték a vonatról, mondván nem léphet be az országba. Kicsi ezt képtelen volt elfogadni. Sírva rohant a kifutó vonat után, sötétségbe vesző vágányok reménytelen hajszolásaképpen... Sokkos állapotba került. Az éjszakát az állomás előtti padon töltötte a visszainduló vonatra várva. Gyertyát gyűjtött, és odaajándékozott az őt vigasztalni próbáló román kiskatonának majd mindent, amit magával vitt. „Nem megy ez már sokáig” – jósolta neki a román katona. Igaza volt. Riasztottam Attilát, megpróbálták ők is hazamenni otthon maradt lányukhoz. Ugyanolyan sikerrel, illetve sikertelenséggel jártak.

Ekkor tudatosult kétséget kizáróan bennünk, hogy előre kitervelt jogfosztásról van szó. Hogy a kitiltásunk célja összefüggésben van Károly kiállításával. És e mögött ott lappangott hátsó szándék gyanánt: le akarnak számolni Károlylyal. Ekkor már nagyon sűrűvé vált a levegő körülötte. Felbőszítette őket, hogy a külföldi adók egymás után sugározták beadványait, és ekkoriban kezdődött el a Szabad Európa Rádióban Ion Mihai Pacepa könyvének beolvasása. Ceaușescu tekintélye, ami még maradt, nagyon megtépázódott.

Most kezdtük csak igazán féltetni az otthon maradottakat!

Ilyen számkivetettségnek soha nem éreztem magam! [...]

Pécs

Szép város. Mindenkinek tetszik. A kultúra városa. Széchenyi tér, Kossuth utca, négytornyú templom, ókeresztény síremlékek, Csontváry, Vasarely, Zsolnay... Katolikus templomnak ott van a dzsámi is. Pécs szép város. Mindenkinek tet-

szik. Tőlem idegen itt minden. Az épületek, az emberek, az éghajlat... Nem a szülőházam. Nem hon. Se ott, se itt.

Befogadtak. Vagy majdnem. Sose értettük egymást igazán. Más volt a kódrendszerünk. Nem azon nevettek, amin én. Nem értették a vicceimet. Ha egyáltalán volt viccelni való kedvem... Én sírni tudtam azon, hogy fűnyíró gépről beszélgetnek, miközben pár száz kilométerrel odébb az emberek lekaszálják a fűvet, és nincs mit enniük. Ha ez engem érzékenyen érintett, az én hibám. Kinek fájjon, ha nem nekem, hogy elhagytam a gyermekemet, az egyiket! Ki tudja él-e, hal-e? És mi lesz még odaát, ahol a szívem hagytam?

Sose értették, miért nincs virágos jókedvem. – „Mit törödsz azzal, mi van odaát, örülj, hogy itt vagy!” Hát ezt nem értették ők! Hogy nem tudok örülni. – „Ne foglalkozz a politikával!” Ez nekem szólt. A politika foglalkozott velem, ezt nem voltak képesek felfogni ők! És az is nekem szólt, nem kísérhetem el diákcserére Franciaországba a tanulókat, mert nincs „helyzetismeretem”. Már-mint a franciáknál. És mikor lesz, kérdeztem volna meg, de csak hallgattam, és mégis, mikor már minden tekintet engem nyilazott, kibuggyant belőlem, könnyes hangon: Romániában, a románok nem engem küldtek Franciaországba továbbképzésre, mert nem voltam román! A magyarok engem nem javasolnak diákkísérőnek, még pótkísérőnek sem, mert „nincs helyzetismeretem” ott, ahol eddig csak álmaimban jártam. Volt, aki értette is, amit mondok. Pedig magyarul beszéltem. Talán szebben is, mint ők.

Pécs szép város. Tetszik is sokaknak. Csak nekem nem nőtt soha a szívemhez. Én speciális eset vagyok. Nekem otthon maradt a gyermekem, az egyik. A másik itt hontalan. Magányos. Elveszett. Sebzett madár.

Hiába koldultuk a tekintetek, kezek érintését, személyi különbségünk megnyilvánult hanghordozásunkban, elejtett „erdélyi szókinszünkben”, szokásainkban. Zavaró másságunk ott virított az arcunkon, szemünkben, reakcióinkban. Bennünk lakott az obszesszió: rendben lenni, kitűnni a munkában; belesimulni mégis valahogyan az őshonos többségbe... Közénk állt, mi tagadás, a láthatatlan „kulturális dimenzió”.

Volt egy jó napunk is. Ismerőssel találkoztunk mindketten, Kicsi meg én, a Széchenyi téren: egymással futottunk össze. Istenem, de jó, hogy valakinek köszönhetek, és valaki köszön nekem!

Mi különlegesekek voltunk. Fájt a szívünk, és nem mondhattuk többé: murok, vinetta, borkán, mákos laska és így tovább. De nem is javíthattuk ki a fülünket sértő szép szólásokat: „bemegegyek a hotelba, leülök a fotelba, áprilisban találkozom a Eszterkával, lekommunikálok neki a ízét, oszt megfinanszírozza”.

Na, ebből elég. Aki így áll hozzá, az megérdemli, hogy idegenként kezeljék. Aki ilyen nyüzött lelkű, ne menjen más hazát keresni! Még ha otthonról kiutálták vagy elüldözték is! Az ilyen nyüzött lelkű ne menjen sehova, ne maradjon sehol, ne keressen semmit, ne sírjon, ne kacagjon, ne éljen, ne haljon se itt, se ott!

Pécs szép város. Csak nekem nem. Ma sem. Soha nem kedveltem meg. Nem találtam, nem is kerestem hajszálgököreimet a talajában. Mert virágos parkjai

se, fái se voltak számosak. Nem zöld volt, mint a Maros völgye; nem fehér, mint télen a Hargita, hanem kopár-szürke. Nincs is Hargitája! Folyója sincs! A Mecsek nem Hargita! Mit nekem Orfú! A kparcellázott, felosztott: ez az én stégem, az a tied. Akinek nincs stégje a tó partján, szőlőse a domboldalon, mi a bánatot keres itt! Hát mit tegyek, ha az ég se volt soha olyan kék, mint odahaza, az anyaföldön!

Pécs soha nem kapta meg tőlem a szülőföldstátust. Pécs a száműzetésem földje volt. Szikkadt, csupasz, rendezetten-szürke, személytelen és fagyos. Vagy fűledt meleg. Pécs hidegen hagyott. Nem lelkesített, ha bántott is, nem érdekelt. Ez volt nekem Pécs 1989 fáradt hónapjai idején, áprilistól decemberig.

Emlék-repeszek, 20.

Mielőtt arról írnék, hogyan éltem meg én idegenben a decemberben bekövetkező változásokat, hozzáfűznék még lényeges történéseket az 1989-es esztendőből.

Előtte mégis visszafelé teszek egy lépést. Történt ugyanis, hogy mielőtt elhagytam volna az országot 1989 tavaszán István hazalátogatott. Végleges távozásom előtt közvetlenül megejtettünk egy beszélgetést hármasan Károllyal. Ő tisztában volt vele, hogy körülötte megbízható, együttműködő társak egyre kevesebben lesznek. Ezért politikai üzenetet szándékozott küldeni a határon túlra. Konspirációs célból Károly meginvitált egy sétára a ligetben található stadionba. Remélhetőleg itt kijátszhatjuk a Securitate éberségét, nem lehetnek felkészülve a lehallgatásra! A stadion grádicsai közt fel alá járkálva mondta el, amit akar. Ebből született meg a cikk, amelyet István, Fenyő Ákos álneven, közölt a *Népszabadságban* 1989. augusztus 5-én: „A határokról szó sem eshet. Marosvásárhelyi beszélgetés Király Károllyal.”

Meg kell említenem, hogy miközben konspirációs sétánkat tettük a stadionban, rákérdeztem, miért beszél kommunista voltáról, hiszen már rég felajánlotta párttagsági mivoltát és pártkönyvét a felsőbb szerveknek. („Ez a párt nem az én pártom, nincs benne helyem” – írta 1978. október 4-én a Virgil Trofinhoz címzett levélben. Ugyanez a gondolat megtalálható a Buşui Nicolae-nak címzett levélben is: „ami a párttagságomat illeti, az Önök, az RKP cselekvési szabadságára bízom.”)

A válasza a következő volt: „A szocialista táboron belül számos ellenálló gondolkodik hozzám hasonlóan. Lech Wałęsával meg a reformtörekvésekkel szolidaritást vállalók, és jó lenne, ha velem is szolidarizálnának a szocialista országok disszidensei. Nem akarok elszigetelődni. A főgond az ideológia végrehajtásával van, annak személyi kultuszba, diszkriminációba való torkollásával.”

(1989. szeptemberi dátummal – valószínűleg az augusztusi otthonlétünk alatt hangzott el – a következőket találtam egy papírcetlire lejegyezve: „Károly szolidaritást vállal: a moldovánok törekvéseivel nemzetiségi jogaik kivívása kérdésében; a csehszlovákok demokráciáért folytatott küzdelmével, Václav Ha-

vellem, Szaharov professzor nézeteivel, a lengyelekkel, s a maga során ő is számít a szolidaritásukra.”)

Ehhez a levélhez magyarázat szükségeltetik, amely a *Ny. K.* 1. kötete 133. oldalán található.

Íme, milyen magyarázatot ad, miért íratta meg Istvánnal a *Népszabadságban* közölt üzenetet:

„A román-magyar viszony romlása késztetett a cikk írására, a szocialista országok közötti politikai viszályok, a romlás és a bomlás jelei, a belső feszültségek felerősödése, a néptömegek türelmének fogyta, a reménytelenség kicsúcsosodása, ami különösen a határok ostromában jut kifejezésre, amikor a kelet-németek százazrei menekülnek nyugatnémet területre. Fidel Castro mintájára Zsivkov is megnyitja a bolgár határt a bulgáriai törökök számára, ami azt eredményezi, hogy több mint félmillió ottani török hagyja el az országot. Felmerült bennem a félelem és aggodalom, hogy ez az örült (Ceașescu) nehogy ugyanezt tegye, megnyissa a román-magyar határt az erdélyi magyarok számára. Ami ugyanazt eredményezte volna: százazrek menekültek volna át Magyarországra és nyugatra. A *Népszabadságban* megjelent cikk indítéka és célja, lehűteni a kedélyeket, és megelőzni Ceașescu ilyen értelmű lépését, amelynek következménye jóvátehetetlen lett volna.

A közzétett írárok kapcsán, október folyamán kétszer hívtak a megyei pártbizottsághoz magyarázat és felelősségre vonás végett. A Viorel Igrășcel folytatott vita során a legfelső pártvezetés nevében keményen megfenyegettek, és kilátásba helyezték a törvényes felelősségre vonást, valamint a medgyesfalvi konzervgyár (volt Kaláka) igazgatói tisztségéből való leváltásomat. [...]

A *Népszabadságban* megjelent terjedelmes cikk súlyosbította helyzetemet, az lett a következménye, hogy 1989. december 15-én egy kivizsgáló bizottság érkezett a gyárba. [...]”

A politikai rendőrség által elkezdett – nem titkolt leszámolást megcélzó – eljárás után egy hétre kitört a forradalom. Mekkora szerencséje volt! A sárdobálók ezt nem bírták elviselni, túlélte. Jobb szerették volna mártírként „tisztelni”. Rossz volt a lelkiismeretük, netán? Vétkesek közt cinkos, aki néma?

(Erről az eseményről Sütő András a következőket jegyzi fel *Naplójegyzetek* (Bukarest, 1999, Romániai Magyar Szó Zsebkönyvek, 83) című írásában: „Augusztus 27. Tegnap esti vendégünk Király Károly volt. Elmondta, hogy kisebbségi nyomorúságunk ügyében adott interjúja után (*Népszabadság*, aug. 5.) a belügyi felügyelet a réginél is szigorúbb lett körülötte. Kísérik folyvást, néha kocsival is. A megyei első titkár fölhívatta, és figyelmeztette tettének esetleges törvényes következményeire.”)

Szorosan kapcsolódik az eseményhez a levél, amelyet Csoóri Sándornak írtam a lányom esküvőjéről való visszatérésünk után. A levél eredeti fogalmazványát megőriztem, ezt idézem most fel. Ez az utólag előkerült dokumentum igazolja, milyen állapotok uralkodtak 1989-ben Károly körül, és mintegy alátámasztja, kiegészíti az előző részben elmondottakat.

Pécs, 1989. augusztus 24.

Kedves Sándor,

augusztus 20-án visszaérkeztem, halál-rossz körülmények között. Az apparátus az interjú során működésbe lépett, s ha engem nem is, de az újdonsült férjet nagyon átvizsgálták, el is vettek tőle két tekerics színes esküvői képet, amin Károly is rajta volt. Igaza volt, amikor javasolta, tegyék a kondukátor képe helyére, jobban mutatna. Szerencsére nem hallották.

Még ottlétünk idején, augusztus 16-án, a megyei első titkár, Igrét elvtárs, természetesen az Elvtárs megbízásából, behívatta Károlyt a cikk kapcsán, s enyhén szólva felelősségre vonta. Mikor és kinek adta a nyilatkozatot, írásban vagy szóban, hajlandó-e megcáfolni az elmondottakat, milyen minőségben (hiszen csak gyárigazgató), ki hatalmazta fel, tudja-e, hogy törvényellenes cselekedetet követett el, idegen, külföldi sajtóorgánumnak nyilatkozott, kinek képzei magát, hogy tanácsokat osztogat lengyel, szovjet stb. kérdésekben, miért nem a román sajtónak nyilatkozik, hisz ott bármi megjelenhet...

Károly a maga higgadt módján minden feltett kérdésre frappánsan válaszolt. Hajlandó bármikor nyilatkozni, a Scînteianak is, ha azt leközik. (Néma csend.) Az interjúkészítő, az illető Fenyő Ákos, akivel ő személyesen beszélt. Mindenért vállalja a felelősséget. A technikai részletekről nem hajlandó nyilatkozni. (Ez bosszantja őket a legjobban, hogy ilyen szoros felügyelet és lehallgatás mellett is sikerült ezt nyélbe ütni.)

Majd sarokba szorította az első titkárt, megkérdezvén, ha a románokkal egyenlő jogokat élvez a magyarság Romániában, hogyan lehetséges, hogy a nyolc párt- és néptanácsi vezetőből megyei szinten két magyar van, míg városi szinten egy sincs, noha a megyei összlakosság 49%-a, hivatalos adatok szerint is, magyar.

A konfrontáció befejezése után fél órával visszahívták Károlyt, hogy adja írásba az elmondottakat. Ő ezt megtagadta. És felemlítette útlevelekérelmét – ismét írásban kérte Ausztriába, az NDK-ba való látogatási szándékát –, amire semmiféle választ nem adtak.

Augusztus 23-tól szabadságon lesz. Otthon. Sehova nem szándékozik menni. A felügyeletet, kíséretet természetesen megszigorították. Egyszerre két-három kocsi is kíséri, egy elől megy, kettő mögötte. Minden lépését figyelik.

Véleménye szerint a következőkre számíthat:

Ha az Elvtárs úgy dönt, bebörtönczik, vagy más alattomos módon (baleset, merénylet, bakteriális fertőzés útján) próbálják ártalmatlanná tenni, illetve elnémítani.

Esetleg útlevelet kap, s többé nem engedik be az országba.

Felfüggesztik az állásából. (Ezzel konkrétan meg is fenyegették, sőt a szemére vetették, hogy testvéreit kegyesen „kiengedték” az országból.)

Ez utóbbi esetén szándékában van végleges kitelepedését kérni. A családja már nehezen bírja a pszichikai megterhelést. Ő maga sincs vasból, kopnak a kerekek. Évek óta feszültségben, elszigeteltségben él, kikapcsolódásra nincs mód. Aki még tartja vele a kapcsolatot, vagy besúgó, vagy nagyon bátor ember. Ez utóbbi egyre kevesebb.

A videót illetően (talán a Nagy Imre és társai újratemetéséről volt szó? Nem emlékszem.) a feladó István vagy jómagam, akár Csiky Klári, tehát ismerős lehetne, különben Károlynak újabb kellemetlensége származhat. Ha valami történne vele, megegyezés sze-

rint Zsuzsi lányom értesítene engem és én téged. Ja, a tegezést azért engedem meg magának, mert Károly küldött Neked egy liter „székely” pálinkát, gondoltam ennek ürügyén...

Személyesen nem, hétfőn és kedden az Attilától kapott telefonszámon kerestelek. Nem tudom jó-e, mert egy alkalommal a rendőrség jelentkezett.

Engem az iskolában lehet keresni (telefonon: 72-15027) délelőtt. A jövő héten valószínű megejtjük a költözést az Erreth Lajos utcába, bár véleményünk szerint nekem Pesten kellene laknom és ügyködnöm, hogy minden demokratikus szervezetben, társadalmi és politikai képviselhessem az érdekeit. (Szerénységem nem engedi, hogy ezt rámenősen kivitelezsem!)

Júliát szeretettel üdvözlöm.

Változatlan baráti érzelmekkel, szolidárisan az ügygel, maradok tisztelettel, Ibolya.

Ui. Az István szerepét a cikkel kapcsolatban nagy diszkrécióval kell kezelni. Haza szeretne még menni, meg egyáltalán. [...]

Emlék-repeszek, 21.

És így éltem meg én a nagy robbanást, odaát...

Mivel kezdjem ennyi év elmúltával? Úgy vagyok, mint apám agóniájának éjszakájával, ha csak rá gondolok, elfog a lélekdidergés.

Kezdem 1989. december 19. vagy 20-ával, mikor reszkető gyomorral hallgattuk a Kossuth Rádiót, hogyan alakulnak az események? Vagy a temesvári események kapcsán szervezett pécsi tiltakozó nagygyűléssel a Széchenyi téren?

(Engem is felkértek, szólnék egy szót, de nem mertem, otthon volt még egyik gyermekem! Egyébként a megfigyelési dossziémból kiderült, hogy külföldön élő „célszemély” maradtam továbbra is!)

Kezdem a Pécssett töltött időszak jóra fordulásával. Csoóri Sándor tanácsára felkerestem Andrásfalvy Bertalant otthonában. És egyszerre kisütött a nap! Az egész család nagy szeretettel, megértéssel, támogató együttérzéssel fogadott minket. Itt kell köszönetet mondanom nekik! Mintha hazaérkeztem volna, barátok közé... Volt kinek elmondanunk, mi bánt. Enyhült a magányunk. Az események gyorsan követték egymást. Átváltottam egy gimnáziumra, diákkollégiumi otthonunkat felváltotta egy lakás, szuterén, de a miénk volt. Akadt már, aki ránk nyitotta az ajtót, az utcán is ránk köszöntek néha újonnan szerzett ismerősök. Kicsi elkezdte tanulmányait. Az ég is lassan kezdte megváltoztatni a színét, egyre kékebbnek tűnt...

Aztán az események felgyorsultak. December utolsó napjaiban Pécs mozgolódni kezdett. Megmutatta másik arcát, a szolidárist. A temesvári események kapcsán, a Sétatéren, a székesegyház mellett, kazettáról kihangosították a Tökés László körüli tüntetést. A fegyverropogás hallatán Kicsi sírógörcsöt kapott:

„Hallod, Anyja, ott vannak mind a volt osztálytársak a Bolyaiból, a barátaim, lönek, lövik őket...”

Majd jött a hír a rádióból: Ceaușescu elmenekült! „Elmenekült, emberek, elmenekült a gyilkos!” – kiabáltam volna torkom szakadtából, de csak folytak a könnyeim, róttam az utcákat, hogy ismerőssel találkozzam, akinek elmondhatom... Úgy tűnt, rajtunk kívül senki sem bánja, senkinek sem fontos! Pécs szívében, a Széchenyi téren, az előző esti nagygyűlésről ott maradt transzparensre hevenyészett betűkkel felírtam: „Ceaușescu elmenekült!”

A Garai utcai idős képkeretező bácsi meg a felesége sírták el magukat együttérzésükben. Ők voltak azok az egyszerű emberek, akik, miközben kisműhelyük előtt naponta elmentünk, megállítottak, érdeklődtek, segítségüket ajánlották fel.

Ámultunk az emberek közönyén, tömött bevásárlószatyrokkal siettek, mint ha senkit sem érdekelne ez a történelmi pillanat! Sírni, ordítani tudtam volna: Hát nem értitek, emberek? A népirtó tömeggyilkos, anakronisztikus Übü király, gyáva senkiként fut, menti a bőrét! Vége a diktatúrának, megszűnik a rémálom!

Másnap estére (december 22.) kiderült, nagyon sokakat érint, érdekel. Az MDF, SZDSZ szervezték a segélyakciót, összeállt a taxis konvoj, gyűlt a segélyszállítmány: gyógyszerek, élelem. Megbolydult a passzívnak tűnt város. Hordták, egyre hordták az emberek, ismeretlenek, a csomagokat a Nagy Lajos Gimnázium előcsarnokába.

Eufórikus, felcsigázott érzelmi állapot, rohantunk Marival, Andrásfalvy Bertalan feleségével, bevásárolni a közértbe – a magunk kis adományát hozzátenni az „összegíteniakarás” nagy csomagjához. Hátha eljutunk Vásárhelyig, mi van Zsuzsival, aki egyedül maradt otthon kiutazásra várva?! Mi van, mi lehet Károllyal most?

Úgy döntöttünk, hogy az Andrásfalvy fiúkkal, Péter, Andris, Cike meg a Kamarás családdal, Zsuzsa és fivére, indulunk mi is, Kicsi és én, két kocsival, az MDF-konvojjal együtt december 22-én, pénteken.

A bevásárlásból hazatérve, a lakásba belépve, az első automatikus mozdulat, bekapcsolni a rádiót: „Király Károlyt Marosvásárhely főterén agyonlőtték!” A sokk, ami ekkor ért... Csak nyüzszíteni tudtam... Elsírtam már a könnyeimet. Ki-berohantam a kapu elé, kerestem valakit, akinek elmondhatnám, mekkora igazságtalanság... Ilyet nem tehet a sors!

Érkezett sietve Andrásfalvy Bertalan, hogy megnyugtasson: ők már tudták, a hír nem igaz, életben van! Később, útban Makó felé, egy benzinkútnál időzve, rosszulletet, szűnni nem akaró heves szívdobogást váltott ki nálam, utólagos hatásként, Károly halálának áhíre. Egy konvojtal tartó orvos nyugtató injekciót adott be, ily módon sikerült átvészelnem az előttünk álló fárasztó napot, éjszakát. Sötétedés után érkezünk a magyar-román határhoz, este kilenc óra körül. Előrelátó emberek óvatossága, a román részről jövő jelzések alapján, visszatértett Makóra. Az akkori, senki biztosat nem tud, körülmények között túl veszélyes lett volna éjszaka hazardírozni a szállítmánnyal a határon túl.

Az 1989. december 22-ről 23-ra hajló éjszakát Makón, a Kun Béla nevét viselő általános iskolában töltöttük, fotelekben, padokon virrasztva a pirkadatra, a világosság bizonyosságára várva. Ide futott be, itt időzött a megszámlálhatatlanul sok külföldi kamion, kiskocsi, újságírók, tudósítók hada.

(Nem tudom, hogy valaha is beszélt-e valaki az iskola dolgozóinak, tanárainak önzetlen segítőkészségéről. Egymást váltva főzték a teát, kenték a zsíros kenyeret, segítettek a szállítmányok ki- és berakodásánál. Szívességükért, humanus viselkedésükért álljon itt egy késői köszönő szó!)

Másnap reggel az indulásra várakozván, rögtönzött interjúra kért fel néhány külföldi tudósító: Mark Frankland, a *The Observer*től; egy helsinki lap tudósítója, Jyrki Palo; Michael Kuttner, a *Berlingske Tidende* koppenhágai tudósítója meg mások... Kamarás Zsuzsa fordította az elmondottakat angolra.

Ott volt Horváthy György, a *Veszprémi Naplótól*. Az ekkor készített interjút volt szíves megjelenése után elküldeni nekem Pécsre az ott készített fotóval együtt. A *Veszprémi Napló* 1989. december 27-ei számában jelent meg az interjú – értesített az újságíró. Eljuttatta hozzám azt a cikksorozatot is, amit Tömörny Péter, a Sepsiszentgyörgyről áttelepedett íróember „Anekdótika” címmel közölt a lapban. Kovászna megyei első titkársága idejéből ollózva össze, kidomborította Károly pozitív emberi tulajdonságait. Mi tagadás, jól esett meggyötört lelkemnek!

Makó, 1989. december 22., péntek. Fényképezte Horváthy György

A reggeli világosságban indulás Pécskára. Mit ad isten, a román határőrök, az útlevelek ellenőrzése után, feltartóztatnak engem meg Kicsit. Előkerült a fekete füzet! Nem léphetünk be Romániába! A taxis konvoj becsületére legyen szólva, ott időztek velünk, míg az illetékesek engedélyt kaptak Bukaresttől.

(Vajon a volt államhatalom emberei, a szekus vámtisztek, kinek telefonálhattak, kitől kérdezték meg, hogy az 1989 októbere óta Romániából kitiltott Király Ibolyát, Király Károly hűgát és annak 20 éves leányát 1989. december 23-án beengedhetik-e az országba segélyszállítmánnyal? És vajon ki adhatott engedélyt végül is, hogy átléphetjük a határt? Én erre a kérdésre nem tudok válaszolni!)

Pécskánál várakoztunk jó ideig, hogy az úgynevezett „nemzetőrök” jelezzék, szabad-e az út a terroristáktól. Francia újságírók sündörögtek körülöttünk, engem faggattak franciául, miért nem megyünk, mire várunk? Feltűnt egy közép-korú, fekete ballonkabátos, alacsony termetű férfi, aki mindenre rákérdezett: honnan tudják, mikor jönnek a terroristák, ki jelzi az itteni (román Pécska, azaz Pecica) falusi előljáróknak, hogy szabad az út.

Mais d'où est-ce que ces gens-là savent qu'on a le feu vert; qui leur dit où ils sont, les terroristes?

Je sais pas. Par téléphone, peut-être.

On est où, là, à Pecica? – kérdezte. Ça se prononce Pécica, comme en français?

Non, Monsieur, comme en italien.

(De honnan tudják ezek az emberek, hogy mikor van zöld utunk, ki mondja meg nekik, hol vannak a terroristák? – Nem tudom, telefonon talán. – Hol is vagyunk, Pecicán? Hogy kell kiejteni, mint franciául? – Nem, Monsieur, mint olaszul.)

És mindent jegyzett, beírt a kis noteszébe. Megkért írjam be a helység nevét. Beírtam románul és magyarul is: Pecica/Pécska. (Mit nem adnék érte, ha előkerülne ez a notesz!)

On attend quoi? Je n'en sais rien, je ne me suis pas posé la question – válaszoltam. (Mire várunk? Fogalmam sincs, nem gondolkodtam rajta.)

Hiba volt naivul úgy gondolni, a sárkány elvesztette a fejét, a gonosz már nem ront, Ceașescun kívül már senki sem árthat. Jean Hatzfeld, a *Libération* éles eszű munkatársa átlátott a szitán. Induláskor elköszönt: „Excusez-moi de vous avoir embêté avec mes questions. Je travaille pour Libération.” (Elnézést, hogy kérdéseimmel kellemetlenkedtem. A Libérationnak dolgozom.)

Moi, je travaille pour *L'Événement du Jeudi* – mondta egy fiatal újságíró.

Et moi, je travaille pour qui? – kérdeztem vissza. (És én kinek dolgozom?)

Válaszként egy pusztit nyomott az arcomra. Au revoir! – mondta. Talán úgy gondolta: Adieu.

Jean Hatzfeldnek – mint utólag kiderült – volt bátorsága Bukarestig, sőt Tîrgovișteig is autózni, felderíteni, rátalálni és interjút készíteni azzal az emberrel (Petrișorral), aki végül is fel- és tartóztatta a Ceașescu házaspárt. Romániai riportsorozatáért Franciaországban kitüntetést kapott. Akkor és ott én

nem tudtam, ki ő. Azon kevés profi újságírók közé tartozott, aki nem hitte el fenntartás nélkül, amit állítottak, míg saját maga meg nem bizonyosodott a tényekről.

Végül jött az ukáz, indulhat a konvoj. Pecica után nem sokkal egy laktanya, előtte egy fegyveres katona, puskája csöve a konvojra szegeződött. Az előttünk haladó francia kocsiban egyszerre kukkant mindenki az ülések alá. A mi kocsinkon, a vezető melletti ülés ablakára vöröskeresztes vásznat rögzítettünk indulás előtt. „Jó célpont vagyok” – gondoltam, a fehér mezőben vöröskereszt közepe pontosan a fejemmel egy irányban volt.

Mi Aradra mentünk, a franciák jobbra tértek Temesvár felé.

(Sokan a külföldi tudósítók közül nem is merészték átlépni a határt. Viszszatértünkkor minket ostromoltak kérdéseikkel, mi van odaát. És mi mondtuk, amit nekünk is mondtak, hány halott, hány sebesült, noha egyet sem láttunk. Csak utólag merült fel a kérdés, tényleg voltak terroristák? A kocsiból ki sem szállva adtam interjút valamelyik angol tv-stábnak. Kérdeztek, én mondtam, csak franciául beszélek, angolul nem. Mondták, mondjam, majd lefordítják. Jó lenne tudni, tényleg leadta-e valamelyik adó ezt a hevenyészett interjút! A végén megkérdezték, ki is vagyok én. Válaszom: une réfugiée de Transsylvanie, azaz „egy erdélyi menekült”).

Amíg az aradi kórházig értünk, a „nemzetőrség” tagjai többször megállítottak, ellenőriztek, várakoztattak. „A terroristák” – mondták... Volt úgy, hogy egy patakhíd alá, az árokba menekítettek. Majd szóltak, mehetünk tovább. Nagy volt a felhajtás a kórház előtt is berakodás közben. Hallottunk puskaropogást, be is menekültünk a kórház épületébe, majd csend, és újra hordták befelé a megszámlálhatatlanul sok doboz gyógyszer és élelmet.

Én mással voltam elfoglalva. Azzal, hogy Kicsit lebeszéljem, megakadályozzam, hogy ilyen zavaros körülmények között elinduljon az állomásra, vonatra akart szállni, mindenáron haza akart menni Vásárhelyre. Lelki közelharcot vívtunk. A mindig tetterre kész, vakmerő, 20. életévét taposó lányomat lebeszélni veszélyes szándékáról, nagy lelki megpróbáltatást jelentett számomra. De hát hogyan engedhettem volna azokban a zűrzavaros napokban, hogy elinduljon a bizonytalanságba?

A mi kálváriánknak nem lett vége. A sors mást akart velünk. Újabb kihívások, megpróbáltatások vártak még ránk az elkövetkezőkben.

(Folytatjuk)